

LJUBLJANSKI ZVON

izhaja 12krat na leto in stane 70 K, za pol leta 35 K,
za četrť leta 17 K 50 v, posamezna številka 7 K.

Uredništvo in upravništvo je v Sodni ulici šte. 6.

Odgovorni urednik: Dr. Joža Glonar.

≡ Vsebina sedme številke: ≡

Anton Novačan: *Po nevihti.* — **Janko Samec:** *Potepuška.* — **Ivo Šorli:** *Gospa Silvija. Povest.* (Dalje.) — **Franjo Roš:** *Temná so pota.* — **J. K.:** *O virih Mencingerjevega „Abadona.“* — **Ivan Zorec:** *Ljubica. Kos potopisa.* (Konec.) — **Miran Jarc:** *Dogodek v noči.* — **Josip Vidmar:** *Svečovni nazor Merežkovskega.* — **Stano Kosovel:** *Mrtvaška koračnica.* — **Ivan Albreht:** *Tomijeve Tine mlada leta.* (Dalje.) — **Janko Glaser:** *Na gorskem pašniku.* — **Dr. Avgust Žigon:** *Ko-rytkova pogodba z Blaznikom iz leta 1838.* (Dalje.) — **Fr. Golar:** *Črni vihar.* — **Književna poročila:** Milan Pugelj: *Črni panter.* (Dr. Iš.) Karel Širok: *Jutro. V Trstu 1920.* (Miran Jarc.) — **Ivan Albreht:** *Paberki iz Roža.* (Dr. Iš.) — **Dr. Leonid Pitamic:** *Pravo in revolucija.* (Dr. Francé Goršič.) — **Markič Mihael:** *Izpopolnjena in izenostavljena silogistika.* Fr. Veber. (Dalje.) — **Goršič Francé:** *Prvo leto našega pravosodstva.* (Metod Dolenc.) — **Kronika:** *Regentov govor v Ljubljani.* — *Angleški glas o nas.* — *Nove knjige.*

(Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo).

Last in založba „Tiskovne zadruge“, z. z. o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

Delniška tiskarna, d. d. **v Ljubljani**

(PREJ TISKARNA IG. PL. KLEINMAYR & FED. BAMBERG)

Miklošičeva cesta šte. 16

**se priporoča za izdelovanje
vseh tiskovin od posetnic
do najumetnejšega barv-
nega tiska, kakor tudi za
natiskovanje listov, časo-
pisov, trgovinskih in urad-
nih tiskovin. Vsa ta dela iz-
vršuje kar najhitreje in po
strogo strokovnih pravilih.**

♦♦♦♦♦

**Obenem priporoča svojo naj-
bolje urejeno knjigoveznico, ki
izvršuje knjigoveška dela od naj-
preprostejše do najfinejše vrste.**

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO.

LETNIK XL.

1920.

ŠTEVILKA 7.

ANTON NOVAČAN:

PO NEVIHTI.

Nisem romar, ne grešnik, nisem Slovenec več!
V mojem srcu je slast in mir po obupu,
po nevihti leži na tleh
moja lepa mladost, moja grenka....

Bi hotel, da bi še romar bil,
hodil brez cilja iz kraja v kraj
v solncu in dežju, burji in vetru
dvomil o Bogu in prosil za raj?

Bi hotel, da bi še grešnik bil,
dekleta sleparil, zapeljeval,
in kakor katolik ves licemeren
za greh se kesal in zopet lagal?

Bi hotel, da bi Slovenec še bil,
advokat, kmet ali dober žandar,
imel pod Triglavom tiho domovje
ali pa nosil črni talar?

So časi strogi zidali mojo vest,
dušili pogana, ki bil bi v meni zorel
kot solnčna agava visoko k nebu kipel,
vzcvetel, dal plod in usahnil v svojo prelest!

So časi temni zastirali moj pogled,
da bil sem lepoti le pozni svat,
med dobrim in zlim v precepu, kot gad,
ostavljal za sabo nejasno vijugasto sled!

Zdaj pa nisem romar, ne grešnik, nisem Slovenec več!
moj dan se vedri in naj po nevihti, obupu
leži mrtva na tleh
moja lepa mladost, moja grenka...

Na njenem grobu hočem staviti hram
obokan čez njo v sijajnem svodu:
Jaz hočem sebe da drugim dam
v tem svojem zadnjem strašnem pohodu...

JANKO SAMEC:

POTEPUŠKA.

Hej, svet je bel in svet je živ,
vse v njem žari od solnca...
Med pesem klasja sredi njiv
od vsakega se konca
oglaša vrabcev: Čiv... čiv... čiv...

Veselo žvižga v grmu kos,
tako mu gre beseda:
„Ej, takih pač ne zna vaš nos;
in če vas sram je, ker sem bos,
naj vsak pa v stran pogleda...”

O, jaz bi te, kosiček moj,
poljubil ko med brati!
Še tisto znano jim zapoj,
kot da sva sama med seboj,
veš, o svobodi zlati!

— Nesrečnega? Kaka beseda je to za človeka njegove vrste? On menda sploh nima talenta, da bi se čutil nesrečnega. Niti nezadovoljnega ne. On vzame življenje kakor je, in skoro tudi svet, kakor je. Celo vas, gospa, vzame kakor ste! se je naenkrat veselo zasmeljal.

— No in kaj pravi o tem? se je čez nekoliko časa posilila v nasmeh.

— O, o tem pa ničesar ne pravi. In lahko mi verjamete, da ga tudi izpraševal ne bom. Pa bi bilo tudi čisto nepotrebno.

— Nepotrebno, ko — —? No, prosim!

— Nepotrebno, ko si lahko sam mislim.

— Tako? je zategnila. Vi hočete menda reči, da moj mož ni zadovoljen z menoj?

— Oho! Kaj nisem ravno rekel, da je z vsem zadovoljen? Da bi bil z vami zadovoljen celo, ako bi bili... ako bi ne bili to, kar ste. Toda, prijateljica, zašla sva na temo, ki je v svojem življenju še nisem razpravljala z damami: pogovor o njih lastnih možeh. Do tu in ne dalje, naj zakličem s samim Napoleonom!

Slovesno se je vzel in zataknil desnico pod prvi gumb telovnika.

— Taki ste, dà. Najprej človeka razžali, potem se hoče izviti s svojim... svojim Napoleonom! To je banalno, gospod komisar! je rekla nekoliko nevoljna.

— Razžalil? S čim da sem vas razžalil?

— No, lep poklon... to se pravi lep občutek, imeti moža, ki bi bil zadovoljen po vašem menda celo s kravjo deklo. Pa kaj res mislite, da so to pokloni?

— Hm. Ako bi bil hotel s tem napraviti poklon, bi bil res bolj namenjen njemu nego vam. Vse skupaj pa je le teorija, ko o opravičeni nezadovoljnosti seveda ne more biti govora. Toda dovolite, gospa: ali polagate vi v resnici kako prav posebno važnost na to, da naj bi bil vaš mož posebno zadovoljen z vami? Menim: ali vidite v tem naravnost svoj življenjski poklic? je vprašal z nedolžnim nasmehom.

— Vi ste pa res impertinentni! Kako morete dvomiti o tem? Jaz sem celo v prvem redu soproga... To se pravi: v prvi vrsti sem seveda mati! Toda potem — —

— Prav! V prvi vrsti mati. V drugi soproga. V tretji? Dama pač, ne?

— No, recimo, kaj je tu slabega?

— Nič. Toda, nekoč mi je pripovedoval znanec, ki je živel dolgo časa na Japonskem, zakaj se je tako skrbno ogibal slavnih gëž. Šele od njega sem namreč izvedel, da so tudi med temi ljubkimi stvaricami zelo razširjene — saj dovolite? — neke vrste bolezni... „I razumem“,

sem mu bil rekel, „prvič ste bili oženjeni, drugič ste se bali teh bolezni — —“. „Ne, prvič sem se bal teh bolezni in drugič sem bil oženjen“, mi je mož resno popravil. Vidite, tako naštevanje, kaj je človek prvič, kaj drugič, kaj tretjič, je vedno nekoliko problematična stvar... Vsekakor pa bo res, da ste vi, gospa, na primer najprej mati.

— Potem dama, kaj ne, hočete reči? In šele prav na koncu morda tudi malo soproga? Ali sem po vašem to sploh?

— Saj pravim, da od matere dalje nikar ne naštevajva. To je: ne postavlja drugega za drugim. Dama ste, o tem ni dvoma, kakor ni dvoma, da to tudi hočete biti. In tako ste dama — — — kako bi to povedal? — dama je za vse drugo nekak okvir... Dragocen in navadno tudi drag okvir... recimo: okvir za sliko samo. Še mogoče ravno dva otročička noter, fantka in punčko, lepa in dobra — to da sliki sami prvo življenje in okviru prvo vrednost. Soprog, bolj trda, tudi bolj postranska, a vsekakor figurativna figura in zato potrebna. Ali to je zdaj šele filisterizem. Vse podobe bi takorekoč stale, da se ne pomeša še čim več obrazov in postav od zunaj vmes: čim bolj sijajnih kavalirjev, prijateljev, občudovavcev in... in seveda tudi nekaj zavistnih prijateljc... Vidite: anch' io son pittore!

— Pittore? Mazač ste in še ciničen zraven. Pa pride že še ura maščevanja! je zapretila z nekoliko prisiljeno šegavostjo.

— Ko pridem sam v okvir? Na sredi za mizo na častni prostor? V nočni halji z vrvicami čez pas, čepico na glavi, mogoče celo pipo v ustih, dobrohotnim smehljam na ustnicah, pokojem v očeh? Jaz, ki sem sam naslikal to sliko, naj postanem nje najbolj tragični del — to bi seveda bila „ura maščevanja“!

Toda videl je, da je njej manj in manj do šale. In naenkrat je skoro strastno vzdiknila:

— Ne, delate mi prav gotovo krivico, če o meni tako mislite! Naj sem bila še taka dama, ko sem si vedno prizadevala, da bi svojega moža osrečila!

— Verjamem! je prikimal tudi on resno. Ali, ako že tako o tem razpravljava, potem mi dovolite, da povem o tem vse svoje misli, tem bolj ko — kakor sem že rekel — branim svojo teorijo. In vidite: kakor mi sicer ni na kraj pameti ne pride, dvomiti o tem, da ste svojega soproga res hoteli osrečiti, ste bili vedno vendarle tudi v onem posebnem pomenu dama... V onem posebnem pomenu namreč, da prava dama, vsaj kar se njenega moža tiče, in vsaj praktično ne bo nikdar priznala, da lahko vsakdo postane srečen — po svoji fasoni, recimo vsaj: tudi po svoji fasoni...

— To mi je nekoliko previsoko... In ako dovolite, bi vam rekla, da mi je bila vaša družba vedno tako ljuba tudi zato, ker ste se znali izražati brez takih... koturnov.

— Takoj se bom poboljšal! Vzemiva praktično primer: vi bi hoteli nocoj v gledališče, vaš mož tudi. Tu je stvar lahka: gresta in oba sta zadovoljna. Drugi slučaj: vam se ne ljubi, a on bi rad šel; no, ker imate le to željo, da ga osrečite, se premagate in greste tudi vi; v tem slučaju je pravzaprav samo on zadovoljen; lahko se pa dogodi, da postanete tudi vi zadovoljni, ko vidite, kako je on zadovoljen. Tretji slučaj: on ne mara, toda vi marate, pa gresta vseeno; tu ste samo vi zadovoljni: toda, no, vi ste prepričani, da je njemu potrebno nekoliko „raztresenja“. In naj se še tako kisló drži, vam se zdi, da ste ga v pravem pomenu le „osrečili“. No, osrečiti se seveda pravi koga drugega napraviti srečnega, pa makar, da žrtvujemo sebe same, svoje želje in nagnenja; tako osrečevanje pa je lastno, po normi bi rekel, samo moškemu in od žensk samo oni pohlevni, „neosebni“ vrsti — ženske, ki nosijo v višjih slojih ime „dama“, v nižjih neko drugo ime, osrečujejo tako, kakor sem navedel v onem svojem tretjem slučaju...

— In tako torej tudi jaz osrečujem svojega moža?

— Celo tipično! se je zasmejal. On je hotel ostati sodnik, pa je moral v odvetniško pisarno za koncipijenta; on je imel vsega študiranja dovolj, pa je moral napraviti doktorat; on bi bil hotel sam določati, kdaj pusti stranke k sebi, pa se mora zdaj jeziti na „procesije“ in na sodnika Mrharja, ki razpisuje razprave v ponedeljek ob osmih zjutraj, ko ima on svojega „podedovanega mačka“, tudi ako gre v nedeljo zvečer ob devetih v posteljo. In tako dalje. Skratka: slika se je morala prilagoditi okviru in ne narobe!

— Hvala! Treba vam priznati, da ste jako odkritosrčni!

— Kakor ste vedno želeli od mene, gospa! In nekako tudi pravica starih samcev, oziroma takih, ki mislijo to postati. Kar se pa vas tiče — — —

— Bi bilo potreba, da se lotim premišljevanja, kako bi postala „neosebna“...

— Bog ne daj! Držite se le trdno dosedanjega sistema! Ubogi Jožko bi tudi ne vedel, kaj naj začne s kako vašo „izpremembo“. Hote ali nehoté ste le dosegli, da ste ga nekako „osrečili“. Da, dosegli ste celo več: priskrbeli ste mu stanje, katero njegovemu bistvu veliko bolj odgovarja: napravili ste ga celó z vsem bolj zadovoljnega ...

Zopet se je veselo zasmejal in se počasi dvignil.

2.

Gospa Silvija je svojega gosta ljubeznivo spremila do vrat in se je še za njim ljubeznivo smehljala, dokler ni izginil skozi vrata. Tu pa se ji je obraz jako zresnil. In ko se je vrnila v sobo, je dolgo nepremično sedela in gledala trdo pred se.

Ako bi jo bil kdo še danes vprašal, ali meni, da je svojega moža osrečila, zasmejala bi se mu bila. Ali ni bilo že dovolj, da ga je — vzela? Kdor jo je takrat videl, jo je tudi pozelel — ali ni srečen, kdor jo je dobil? In pozneje v zakonu! Ali se je ozrla v moške oči, ki bi ne govorile isto? In vendar ni nihče dobil odgovora, ki si ga je želel! In ali ni storila vsega, da Jožku življenje napravi prijetno? Ali ga ni pogostoma celo skoro s silo izvlekla od njegovih aktov in knjig — — —

... Dà, pa saj uprav to ji je očital ta človek... Kakor da — — — Ah, preneumno! se je razjezila ter naglo sedla pred klavir in udarila po tipkah. In zaigrala si je kakor nalašč prav lahкотni dunajski valček.

Tedaj je zaslišala zunaj moževe korake. Prišel je skozi vrata, potapljal jo po ramenu in stopil počasi na teraso.

— Otrok še ni? je vprašal in sedel v pleten stol.

— Ne, Tončka ju je peljala v gozd, je odgovorila in stopila tudi sama ven.

— Kaj si imel zopet mnogo dela, ne? je povzela čez nekoliko časa ter ga gledala, kako si je zadovoljno prižgal cigareto in se zleknil še bolj udobno v naslonjač.

— Ah, kdaj ga pa jaz nimam! Toda bolje tako nego narobe!

— Ampak včasih bi si ga le želel manj, kaj ne? Če bi bil na primer še sodnik, bi bil vendar manj obložen?

— To je prašanje. Nekateri sodniki morajo delati še skoro več od nas. In še za tisto plačico!

— Že, sodniki po mestih. Tudi na deželi nekateri. Ampak okrajnega sodnika v Hrastju na primer je človek našel samo v gostilni ali na lovu. Saj so pravili kmetje, da bi bilo treba hoditi na lov nanj. Naposled bi se bilo lahko tudi tebi primerilo tako mesto.

— Takih mest ni. Ako okrajni sodnik v Hrastju ni delal, so morali drugi zanj. Jaz pa bi bil sam.

— Tako si torej zadovoljen s svojim poklicem?

Pogledal jo je nekoliko začuden in se je potem zasmegal:

— Pa kako da me to ravno zdaj vprašuješ, dne petega maja, ob pol sedmih zvečer, na navaden delavnik? In še pred večerjo!

— Hm... tako mi prihaja včasih na um, ali nisem tudi jaz nekoliko kriva, da si pustil svoj prejšnji poklic in... in da si včasih nevoljen zaradi tega, tudi če ne tožiš...

Pogledal jo je še bolj začuden.

— Pa kaj te je prišlo danes? je rekel veselo. Za nevoljo nimam prav nobenega vzroka, zaradi dela še najmanj. In doslej sem si še vedno domišljeval, da sem si poklic sam od sebe prebral. Spoznal sem bil pač, da bo treba s tistimi dohodki nekoliko preveč stisnjeno živeti; in ker sem imel volje in poguma, da presedlam, sem presedlal. O, zaradi tega si ti res ni treba ničesar očitati.

— Morda pa zaradi česa drugega? je vprašala temno.

— Na, veš kaj — zdaj pa že kar več ne poznam. Kako misliš to?

— Tako... Saj je tudi komisar Stanza tega mnenja. Namreč, da bi bil ti veliko bolj zadovoljen, če bi bil ostal, kar si bil. O, da si ga le slišal, kako te je pomiloval!

— A, to je torej! In skoro bi rekel, da se zaradi tega jeziš name in ne nanj! Ampak res brez potrebe na enega in drugega — jaz pa nisem človek, ki bi mu bila sreča ali nesreča odvisna od poklica. Meni pomeni življenje že še nekaj več! Prilagoditi bi se znal še čemu drugemu, da mora biti!

— O, da! Stanza je menil celo, da bi se ti prilagodil še kakšni kuharici, če bi bila tvoja žena!

Čim bolj je govorila, bolj jo je grizlo, sama bi ne bila vedela povedati kaj. In začutila je hudobno zadoščenje, ko se mu je zdaj le zmračil obraz.

— Stanza bi bil napravil grdobijo, če bi bil rekel tako. In povedal mu bom pri prvi priliki, da take opazke lahko pusti!

Rahlo je zardela in se je podvizala:

— Kaj misliš, da ti to pravim, da bi se kregal z ljudmi? On je menil sicer to tudi le tako, da si z vsem zadovoljen.

— In je bil tako negalanten, da je to govoril v smislu, kakor se zdi, da si ti razumela? Namreč, da bi bil jaz zadovoljen tudi s kuharico? Sicer, hm... morda bi tudi bil... To se pravi: ako bi bil vzel kuharico in bi ne bil mogel iz nje napraviti nič boljšega, kar je seveda veliko prašanje, bi se bil pač vdal, češ, da sem si sam kriv. Ampak, ko o tem ni treba govoriti, bi ga najrajši pozval na red — kot tvoj ali takorekoč kot svoj kavalir.

— No, veš kaj — malo bolj jasno bi ljudem že lahko pokazal, da razumeš, kako ženo imaš! je rekla trdo in gledala čez vrt.

— Aha! Zdaj šele razumem, kam moja Silvija tačico moli! se je veselo zasmel. I, da, tu ti že lahko ustrežem. Ampak zdi se mi, da res ni treba. Svoje nezadovoljnosti s teboj nisem pač še nikomur kazal, in tako bi lahko menda tudi protidokaz odpadel.

— Nezadovoljnosti! Ta bi bila pa tudi dobra! Zato bi se ti tudi lepo zahvalila! Menda imam pač pravico zahtevati nekaj več!

Njen glas je bil tako oster in izraz njenega lica tako temen, da je ostrmel. In v hipu je izginil tudi z njegovega obraza nasmeh. In čisto resno in počasi je rekel:

— Pravice kaj zahtevati nima nihče od naju. Namreč vsaj ne, dokler ni za drugega doprinesel kake prav posebne žrtve. Tega pa doslej nisva storila niti jaz tebi, niti ti meni. In se nama v vseh teh skoro osmih letih najinega zakona, hvala Bogu, tudi nobena taka prilika ni ponudila: jaz sem ti tegnil, česar ti je bilo treba, ti si opravljala svoje dolžnosti... vsaj tako, kakor si jih razumela... Da sva pa drug drugega vzela, menda tudi ni bila za nobenega posebna žrtev.

Obraz se mu je čim bolj zopet jasn timer, in zadnje besede je rekel že z lahkim nasmehom. Zazdelo se mu je smešno, da bi se razburjal, in je pripisoval tudi njene besede le hipni slabi voljici. Njej pa je postalo lice čudno podpluto in ostro je odgovorila:

— Kdo ve, ali ni bila „posebna žrtev“... To vsaj veš, da nisi bil edini, kateri se je zame potegoval.

— Nisem bil edini, a sem bil najboljša partija! je naenkrat vzplamtel. Oziroma sem bil vsaj oni, glede katerega si najbolj lahko računala, da dosežeš svoj glavni namen: priti v veliko mesto in igrati tu vlogo dame.

— Joj, lepa dama sem postala! Žena advokatova, kakor jih je na kupe. Kamor pridem, je vsaj polovica višjih od mene. Da bi se zganil vsaj toliko in si pridobil kak mandat, zaenkrat vsaj deželnega — toda tebi je menda res vse prav, kakor pravi komisar. Ako nas omenijo, da smo bili kje, je kakor iz milosti.

— V časopisih? se je zasmel. Take bolezni te torej mučijo? Pa je res čudno, da mi to prvič poveš ravno petega maja ob tričetrt na sedmo. No, razumem: nekoliko tudi moja zasluga. Zakaj vedno sem se ogibal takih pogovorov, ko se ž njimi ničesar ne popravi, kar je bilo morda zagrešenega; in ker je že celo nelepo, oponašati drugemu morda celo lastne zagreške. In tudi zdaj ti ne bom sledil na to polje. Kar se namreč partij tiče... Toda eno ti bom le povedal: Že kmalu po poroki sem začel slutiti, kar si zdaj tako jasno razodela: da si namreč vendarle v prvi vrsti računala, ko si se odločila zame, in

računala neprestano tudi potem. Potrpi — — nočem ti namreč očitati, da si me vzela iz gole špekulacije in da me nisi rada imela. Toda prav tako bi bila vzela tudi koga drugega, ki bi bil „odgovarjal“. Ni ravno prijetna ta zavest, no, jaz ne jemljem ničesar bolj tragično, nego zasluži. In ker je naposled prav, da veva, pri čem sva, je dobro, da sva se razgovorila. In spoznala. In ker bi se od te besede dalje stvar le poslabšala ter prevrgla lahko celo v prepir, dovoli, da stopim rajši tudi jaz otrokoma naproti.

— Ti torej zahtevaš, naj vsak dan trikrat padem pred tebe in se ti na kolenih zahvalim, da si me povzdignil do sebe, da si napravil iz mene „damo“, da — —

Akoprav se je v njegovem pogledu izražala samo tista nemoč, ki klecne pred nizkim mišljenjem, ji je pod njim vendar zastala beseda. On pa je mirno zmajal z glavo in je rekel:

— Ne. In ti najboljše veš, da tega ne zahtevam. Rad bi samo, da bi se tudi ti naučila, zadovoljiti se s tem, kar imaš; in predvsem, da bi se ne pravdala s preteklostjo, ki si si jo vendar sama ustvarila, kolikor je človek svoje sreče kovač.

Vzel je palico in klobuk in je počasi odšel.

(Dalje prihodnjič.)

FRANJO ROŠ:

TEMNÀ SO POTA.

Temnà so pota mojega življenja,
srce je dvomov in bridkosti bolno
ob težkih urah tihega trpljenja.

Čemu naj tavam po brezciljni cesti
v temine nove? Da na njej se zgrudim,
utihnejo mi v prsih vse bolesi.
Tako temnè so misli v dolgi noči,
nobena zvezda več ne tli iz teme
in duši ni moči obupajoči.

J. K.:

O VIRIH MENCINGERJEVEGA „ABADONA“.

V oni dobi, ko se je še mudila naša povest najrajši v bližini kmečkega doma, ali pa se zgubljala v trudapolnem slikanju malomestnega obeležja, je postavil Mencinger svojega Abadona (1893) v neko mednarodno ozračje; junaki te povesti se kretajo v igralnih salonih monaških, v pariških ulicah in po ameriškanskih barih med mednarodnimi aristokrati in „visokostoljbarji“ (besedo je skoval pač Mencinger sam) s plaho nesigurnostjo malomeščana. Kakor pa je naš pisatelj v svojem pravem bistvu filozof in — rekel bi — problematična narava, tako mu ni slikanje dejanskega stanja namen nego sredstvo za razvijanje in ponazorovanje filozofskih misli. Kot ljubezenska zgodba je bil mišljen Abadon nekoč, toda pod roko se mu je razvil v filozofski roman in v utopistično sliko bodočega razvoja človeštva.

Jasno je, da tako obsežno delo ni iz enega kova in tudi ni nastalo naenkrat; sedanje besedilo je kompromisna redakcija križajočih se osnutkov iz starejše in novejše dobe; povest nam zrcali celo pot, ki jo je prehodil avtor pri izobraževanju samega sebe. Sadovi mnogostranskega čtiva so mu oplojali fantazijo, dostikrat kot podzavestne reminiscence. V pripovednem gradivu lahko razlikujemo sledeče tri plasti:

Ljubezenski zaplet med Samoradom, Cvetano in Pavličem, ki je gotovo eden izmed najstarejših sestavnih delov povesti, je zvarjen z nekako *Faustijado*, ki na prosto varijira motive Goethejevega dela; k tema deloma je prišla dokaj kasneje utopija — spet v obliki faustovskega romana: dvakrat sklene v „Abadonu“ junak z zlim duhom nevarno pogodbo.

Iz Levčeve in Mencingerjeve korespondence, v katero mi je dovolil vpogled dr. Ivan Prijatelj, je razvidno, da je pisal Mencinger od leta 1881. nekak zgodovinski roman (à la „Ekkehard“ po besedah Levčevih v pismu na Kersnika 7.VIII.1881). Ta roman bi se naj vršil po sporočilu Mencingerjevemu Levcu (24.IX.1881) v Bohinju,

kjer si je ogledal Mencinger za Bohinjsko Bistrico kraj „Pozabljeno“; tam je baje stala stara bohinjska cerkev Cruxcilack ali Buxcilak briksen-skih škofov. V nekem kasnejšem pismu pa govori Mencinger že o časih Rudolfa Habsburškega... Treba bo ugotoviti, ali in v koliki meri je prevzel Mencinger gradivo iz tega prvega osnutka za Abadona, ki se v resnici tudi spominja Bohinja. Ni neverjetno, da si je pisatelj iz tega vira izposodil dvojico Samorada in Cvetano.

Našega literarnega zgodovinarja, ki zre v nekaki intuiciji vire svojih varovancev v kakem zaprašenem „Familienblattu“ — ki se pa žal ne da približneje dognati —, opozarjam na eno izmed mogočih najdišč, na „Münchner fliegende Blätter“, list, ki se je nahajal že s prvega početka pogosto v naših boljših hišah in čitalnicah.

Omenjena ljubimska zgodba je sicer lahko pisateljeva duševna last, vendar je vplivala na oblikovanje celega gradiva, zlasti uvodnih poglavij, povest, ki jo priobčujem v naslednjem in ki nam bo v marsičem pojasnila razvoj našega romana. Pred vsem nam bo pokazala pravi „nucleus“ Abadonovega značaja.

Avtor povesti „Der Brillantring, Novelette aus dem Badeleben“ Fliegende Blätter XV, (I. 1852), str. 98. in dalje, Eduard Ille, je znan bolj kot slikar nego kot pisatelj; tudi našo povest krasijo mične slike. Dejanje se vrši v kopališču Trostheim, kjer je zbrana mednarodna elitna družba.

V kopalni sobi se posvetuje pisatelj Ulrik Händelmayer s svojim imenitnim in čudaškim sosedom, ki nastopa pod imenom Abadon, kako bi se mu posrečilo dobiti srce plemenite Emilije, hčerke bogate parvenijske baronice von Silberfels. Abadon, ki si je — nepozvan — nadel nalogo, pomoči svojemu mlajšemu prijatelju, ki ga avtor z vzvišeno ironijo slika kot idealnega mladeniča plavih las — toda nepraktičnega v posvetnih rečeh, naj razodene oboževanemu dekletu, da je on pravzaprav pan Wladislaw Czartoryski, zadnji potomec kraljevega rodu Jagielovičev (v nemškem slovstvu je prospevala tedaj poljska romantika). S to romantično krinko bo obrnil nase, neuspelega pisatelja, občno pozornost; in tako sme celo upati, da se mu uresniči želje. Kot pogoj za svojo pomoč in sodelovanje pri nadaljnjem podjetju zahteva Abadon od Ulrika, da spravi vsaj za šest ur v njegovo oblast Emilijin prstan, posut z dragocenimi briljanti. Potem mu bo pridobil gospodično s pomočjo svoje „večne znanosti, ki ga uči uporabljati magične moči v naravi, prej nego preteče sedem dni“. Tudi prstan, čigar dragulji imajo čudodelno moč — bo sodeloval.

Načrt, kako hočeta priboriti Emilijo, je ta-le: Ulrik bo priredil gostom na čast čarovniški večer (*soirée à la Doeblner*) in se bo pri tem produciral pred občinstvom kot čarovnik, pri tem si bo izposodil Emilijin prstan...

Ulrik je izpolnil nasvet Abadonov in se je izdal za ubežnega poljskega plemiča in zarotnika; s tem je pridobil neizmerno na ugledu pri nekritičnem občinstvu, pri mami Silberfels, ki je, kakor jo razodeva govorica, židovskega rodu — in zlasti pri Emiliji, ki je bila sicer tudi prej neimovitemu Ulriku naklonjena, ne da bi mislila na kako zvezo z njim. V družbi baronice se nekoč pri čaju govori tudi o gospodu Abadonu („ein Mann von großer Scientivität und zeitgemäßem, progressivem Charakter“). Družba se strinja v tem, da je ime Abadon samo pseudonim. Neki gospod omeni, da rabi Kloppstock to ime v „Mesiji“, neki navzoči reformirani dekan Buchbeißer ve povedati, da izvira ime iz Apokalipse itd.

Med tem pripravljata Ulrik in Abadon za čarovniški večer potrebne škatle in cilindre... Pri tej priliki prorokuje Abadon svojemu prijatelju, da bo v treh dneh klečala Emilija spričo matere in vsega občinstva pred njim.

Pri soareji si izprosi Ulrik, ki proizvaja svoje umetnosti, od Emilije omenjeni dragoceni prstan za neko produkcijo. Ona mu ga da, za par trenutkov pa se Ulrik zgrudi v groznih krčih na divan. — Priče so kesneje pripovedovale, da je bil pristopil k njemu Abadon in ga med čudovitimi kretnjami ostro motril. Očividno ga je hipnotiziral (ali, kakor so takrat rekli, magnetiziral). Vsa družba se izgubi preplašena. V dobi transe, ki traja skoro do jutra, je Abadon Ulrikov strežnik. Kesneje se pa Abadon odstrani na izposojenem konju z izgovorom, da hoče poklicati zdravnika; toda to je bila samo pretveza, ker mož se ne vrne več; samo njegovo pismo na baronico se najde.

Ko pride zdravnik, leži Ulrik bled in nezavesten, kot oni ukaželjni mladenič v Saidi, ki se je drznil kljub prepovedi dvigniti kopreno od obličja boginje, da bi postal *veden* ter izkusil, da gorje onemu, kdor se rine v vednost — s krivdo.

Ulrik se prebudi in posvetuje z zdravnikom; domneva, da si je Abadon prisvojil dragoceni prstan, se razkropi, ker se najde prstan v žepu Ulrikovega telovnika. Ulriku še preostaja težka naloga, da pohiti s prstanom k baronicam ter jim pojasni ves dogodek, kakor more in zna. Dame ga sprejmejo nemilostno, kajti v pismu jih je menda poučil Abadon (vsebine pisma ne izvemo), da si je hotel Ulrik prisvojiti prstan. S svetim ogorčenjem vrže Ulrik baronici prstan pod noge.

Zamera in nevolja traja do prihodnje nedelje. Pri maši, katere se udeležijo vsi letoviščarji, se uresniči Abadonova prerokba: Emilija kleči v prvem stolu v cerkvi poleg matere in sestre, Ulrik, ki se je tudi prikazal v cerkev, pa stoji, kot drugikrat, za njo... Po maši izvemo, da so se baronice že prepričale o Ulrikovi nedolžnosti, in da ga Emilija res ljubi.

Izkaže se namreč, da je uporabil Abadon čas, ko je ležal Ulrik v hipnotičnem spanju, za to, da je odstranil iz Emilijinega prstana dragocene kamene ter jih nadomestil z malovrednimi *caillous du Rhin* (kremen). Pristine dragulje si je pa prisvojil Abadon. Ker se je nadalje baronica še hvalila s svojim bodočim zetom kot poljskim aristokratom in ker Emilija Ulrika v resnici ljubi, se vse lepo konča s poroko.

Iz Pariza se oglasi končno tudi naš znanec Abadon: v časniški anonci čestita Ulriku k poroki ter mu sporoči, da se godi draguljem (*solitaire & comp.*) prav dobro...

Avtor te povesti se ne zadovolji zgolj s pripovedovanjem snovi — temveč naglaša v ironični obliki svoje stališče k raznim prašanjem. „Junak“ je pisatelj diletant, Abadon je mednarodni goljuf z alurami vseznalega čarodeja; problem živalskega magnetizma (hipnotizma) je vznemirjal tudi takrat duhove; mož se ga je polastil v svoje zločinske namene. Pri Emiliji si jedva utre pristno čustvovanje pot iz šablonske nenaravne vzgoje mladih deklet, kateri posveti pisatelj daljše stavke; svojo ljubezen proti Ulriku upa šele priznati, ko misli, da ima opraviti z aristokratom; njena mama je jara baronica židovskega pokolenja.

Že ime in značaj Abadona nam jamčita, da je tvorila ta noveleta vzor za neke partije in posamičnosti slovenskega romana; svoje ime si je nadel nemški Abadon po načinu potujočih šarlatanov; v slovenskem romanu nastopa Abadon kasneje pod imenom Plahtalič (goljuf). — Toda podrobnejših paralel ne bomo iskali; opozoriti hočem samo še na pogodbo, ki jo skleneta (dvakrat!) Samorad in Abadon, ki vzame pri tem telo svoje žrtve na posodo. Simbol te pogodbe je obroč, ki ga dobi Samorad okrog vratu. Za pogodbo in njene okoliščine pride poleg te novelete in Fausta kot literarni model v poštev še mogoče črtica R. Puffa „Ein armer Teufel“ v XVI. zvezku „*Fliegende Blätter*“. Tukaj sklene neki štajerski kmetič, ki ga doma tiranizira njegova žena, pogodbo s hudim duhom, po kateri menjata kmet in hudič svoji telesi; pri tem doživi hudič vrsto šaljivih dogodkov. Simbol pogodbe je prstan. Iz prstana je naredil Mencinger simbolni obroč.

Na Bellamyjev utopistični roman „*Looking Backward*“ (Ogled iz leta 2000 na leto 1887.) kot vzor slovenskemu Abadonu, opozarja

Grafenauer. Mogoče je silni uspeh amerikanskega romana, ki je izšel leta 1888., vzpodbodel Mencingerja, da je začel na novo predelovati starejše osnutke. Ameriški pisatelj nam razvija sliko bodočega človeštva v okviru komunistične družbe; ozdravljenje človeštvu bo prišlo, ko vzame država (= družba) celotno narodno premoženje in zmožnosti in delavnost posameznega člana v upravo — tako da odpade od celotnega delovanja na posameznika pravičen delež. Mencinger — sicer snovno docela odvisen od svojega prednika — ustvari nekako protisliko, hoteč pobijati komunizem; komunistične oblike družbe so ostale — v ostudno zmehanizirani obliki, a na čelu države vidimo neko temno silo, ki drži vajeti v roki — samozvanega vladarja! Ni treba, da se človek strinja s komunističnimi načeli, vendar lahko trdimo, da je sodba Amerikanca zrelejša in njegovo delo bolj premišljeno kot naš roman. Ameriški pisatelj je pač imel v Bostonu priložnost, dobiti v socialno življenje vse drugačen vpogled nego Mencinger v ozkem malomeškem miljeju.

Le pičlo vnanje dejanje oživlja v amerikanskem romanu potek teoretskih razprav.

Gospod West — glavni junak — je vseskozi praktična narava — brez vglabljanja vase in brez sentimentalnosti (vsaj dokler živi v našem veku), torej ravno nasprotno od Samorada; v njegovem razmerju k zaročenki Edithi ni nikakih tragičnih zapletkov; zaradi preobilice dela trpi West na nevrasteniji, ki mu kratki spanje: vsled tega se da večkrat hipnotizirati in v takem hipnotičnem spanju prespi nekaj nad sto let!

Figura spremljevalca ali mentorja je v takih romanih tipična; vendar sta si Abadon — Plahtalič — „zli duh človeštva“ in njemu sorazmerni dr. Leeth amerikanskega romana malo slična; slednji nam je prikazan kot resen učenjak in plemenit mož.

Kakor nastopa v slovenskem romanu v sanjah vizijarna Cvetana, tako pozna tudi ameriški roman poleg istinite Edite njeno senco.

Prašanje za neposrednim literarnim vzorom utopističnega dela našega romana še s temi opazkami ni rešeno. Najbrž je igral to vlogo kakšen roman z antikomunistično tendenco.

IVAN ZOREC:

LJUBICA.

KOS POTOPIŠA. (Konec.)

Počasi sem pil — to vino je bilo res kakor nektar — in sem jo opazoval.

Kako lepe so vse njene kretnje, in v nekem ubranem soglasju njen podolgovati obraz z velikimi in krepko napetimi, kakor s čopičem potegnjenimi obrvmi ter vsak gib in utrip njenega šibkega telesca!

„Kaj premišljate?“ me kratko pogleda s svojimi žarečimi očmi.

„Mislil sem ravnokar, da vas vendarle že predolgo zadržujem.“

„Šli boste, predno se Martinek zbudi. Presim!“

„Torej je vas strah pred njim, dokler spi?“ sem se nasmehnil skoraj posili.

„Speč mož res ni kratkočasen in lep.“

„Pustili bi ga in bi šli tudi sami počivat.“

„O, ko se prebudi, je mlad in krepak, da je prava lepota!“

„Ne zamerite, če se vam čudim.“

„Če bi vedeli vse, bi se ne čudili.“

„Vseeno, mislim.“

„Ne, nikoli ne! — Le pomislite, kako zapuščena sirota sem v tej puščavi in med temi zlobnimi in neumnimi ljudmi!“

„No, puščave kar naravnost vam ne pustim, saj je mestece precej veliko in ima razne urade, ki oživljajo kraj; ljudi poznam še premalo. Zdi se mi pa, da vsaj neumni niso; a če so vam morda nenaklonjeni, bi storili prav, ako bi premislili, ali niste tega nekoliko sami krivi.“

„Dà, hudi so name, ker občujem z vami častniki, ki ste vsi sami, tujci in „Švabe“, kakor psujejo vsakogar, ki ne nosi fesa. Zlasti pa ne morejo slišati tuje govorice.“

„Vaše prijateljstvo z Martinekom je res precej očitno, a nemško govorite seveda močno izzivajoče.“

„Vem; a vse to samo zato, da dražim ljudi, ki so me že toliko opravljal in obrekovali. Moje maščevanje je posebno občutno, ker so časi taki, da nihče ne sme kazati sovraštva proti vojaštvu in nemščini.“

„Ker torej veste, kaki časi so: — ali se vam ne zdi, da pravzaprav izzivate in da bi bili lahko krivi kake velike nesreče? Vaše maščevanje res ni lepo!“

„Bežite, bežite! Prezviti in prelokavi so, da bi se kakorkoli izpozabili!“

„In vedoma in hote si samo kradete svoje dobro ime!“

„O, kje je že moje dobro ime! — Dvanajst let sem bila stara, ko me je zvalil k sebi neki stari mohamedanec, da bi mi dal — sladkorčkov. Zadeva mi je takoj ugajala, silno ugajala. In imela sem fantov, kolikor sem hotela, čeprav sem bila šibko in neznatno dekletce. Na učiteljski šoli sem imela za prijatelja starega profesorja, ki mi je pomagal, da sem končala šolo s prav dobrim uspehom. — Ko sem dobila prvo službo, sem mislila, da skoprim od samega dolgočasje. Spoznala sem tudi, da ta poklic ni zame. Kaj bi z otroki, ko nimam niti najmanjšega učiteljskega daru! Bogve, kako bi bila ukrenila, da ni prišel v tisti kraj lep gozdar. Ne morem vam povedati, kako vsa sem bila v oblasti njegovih strašnih oči! Ali tudi sicer je vela iz njega neka čudna, nedopovedna in skrivnostna moč, ki me je silila pred njim na trepetajoča, v sladko boleštni grozi odmirajoča kolena. — Pa ni bil slab človek. Hotel je, da bi se bila vzela, a marala nisem jaz, ki sem se bala življenja v globokih hostah.“

„Škoda. Morda bi bili prav srečni; saj ste ga radi imeli.“

„Morda sem ga imela res rada, ali bala sem se ga tudi. Zakaj? Ne vem. Pokesala se zaradi ‚zamujene prilike‘ nisem še nikoli; saj vem, da bi bila slaba gospodinja in žena!“

„Kdo ve?“

„Poznam se. Ampak s temle,“ in je pokazala na zofo, „bi se dobro razumela in zvesta bi mu bila, mislim.“

Ker sem molčal, se je nasmešnila.

„O, že vem, kaj mislite: Tisto s slugo, ali ne?“

„Če že hočete —.“

„No, vidite, tisto ni bilo res. Navidezni dogodek sem vprizorila sama, da sem zanetila Martinekovo ljubosumnost. O, ženski je silno všeč, če ve, da kdo v ljubosumni ljubezni pazi nanjo.“

„Mora že biti, ker drugače se ne bi bili dali pretepsti!“

„Udarci ljubega moža niso udarci; sama božanja so in velika naslada!“

„Hvala lepa za tako ponižanje! Ali veste, da vse mestece govori o tem?“

„Kaj ne bi vedela! In me veseli in močno zabava!“

„No, vse kar je prav, gospodična!“

„Saj sem vam že povedala, da kar uživam, če se moji ,ljubi bližnji‘ jezijo. A togotijo se samo, ker tujce tako strašno sovražijo in jim ne privoščijo niti trohice ljubezni.“

„In vendar se tukaj samo tujcem dobro godi, kakor opažam.“

„Ker jih ščiti vlada, ki je okradla deželo njenih bogastev in jih je poklonila svojim zvestim hlapcem.“

„To ste dobro povedali. Zato se še bolj čudim, da dražite svoje rojake.“

„O, preveč so me že žalili!“

„Premalo obzirni ste bili do sebe in do njih.“

„Nobena čednost, ki sem jo kdaj imela, bi mi ne bila pomagala. Ali ne veste, da je največja reva samska ženska? Vsak cigan misli, da sme valjati po blatu siroto, ki je brez poštenega varstva in je pre-neumna in preboječa, da bi se otepala sama!“

„To je deloma res. Tajiti se pa tudi ne da, da so ženske onega valjanja ,po blatu‘ večkrat same krive.“

„Ženska marsikaj stori iz iskrene in vdane čustvenosti —“

„— ki je prava neumnost in prismojenost!“

„— in ki jo oblastni moški brezsrčno obsojate in zametujete!“

„Po zasluženju!“

„Dà, to je nepisan zakon, ki ga ženske menda nikoli ne bomo priznale.“

„Ostane pa kljub temu v veljavnosti.“

„To se vidi v tej deželi, kjer so ženske le deloma živina. Ker me ne morejo pograti na polje, da bi jim delala, me sovražijo ženske in tudi moški, ki se jim zdi pravi upor, da je kje ženska, ki nima trdega gospodarja. — Ali ste že opazili, kako občuje takle širokohlačnež s svojo ženo ali hčerjo?“

„Sem.“

„No, kaj pravite?“

„Nekulturnost, ki so jo bednemu narodu obesili divji Turki.“

„Dà, Turki, katerih pa ,bedni narod‘ še zdaj ne more in noče pozabiti! Noša, šege in mišljenje, vse je turško! — Ali ste kdaj verjeli tistim zlaganim knjigam o ,turškem jarmu‘, ,krstu častnem i slobodi zlatni‘? Vse skupaj je namreč pretirano. Ko je Avstrija zasedala deželo, so se upirali mohamedanci in — kristjani, ki niso marali, da bi se bili oprostili ,krvavega turškega jarma‘! V šolskih knjigah seveda stoji, da so bili uporniki sami ,krvoločni Turki‘! Kolikor je bilo osvobodilnih gibanj na tem pragu Azije, so vsa nastajala samo zaradi

tega, ker so pač turški gospodarji kot delavnejši in vnetejši vojaki prekašali domače lenuhe v krvoločnosti, pogumu in drugih uspehih. Torej neutešena krvoločnost in zavist, nič drugo! — Toda le berite vojna poročila: Kjer je stiska najhujša, tja naščujejo generali našo živino, ki naj se naloka krvi in si nareže nosov in uhljev!“

„Pa ste res hudi nanje!“

„In ti hočejo biti moji gospodarji in varhi, ti presoajajo moja dejanja in si jih izmišljajo, če jih nisem storila!“

„Pretiravate, gospodična, in pretiravali ste. Ljudstvo pazi in gleda na vas le zaradi posebnega stališča, ki ga zavzimate med njim. Ali to ni iz sovraštva, kakor sami mislite, — prej iz ljubosumne ljubezni. Ako bi bili tujka, se ne bi nihče obregnil ob vas, čeprav bi še dva Martineka odlikovali s svojim prijateljstvom.“

„Vaš zagovor ni slab; ali ne zaleže, ker je preidealen.“

„Nekaj idealov človek že mora imeti. Gorje mu, kdor je ob nje!“ sem dejal, ker sem se bil spomnil nekega odlomka iz življenja.

Ljubici se je utrnil blisk v živih očeh, poteze na obrazu so se ji krčevito stresle. S suhotnimi rokami je pokrila zardelo lice, sloki rami sta ji zadrgetali, in med prsti so ji zapolzele solze... Naenkrat pa se je zasmejala na ves glas in ni mogla nehati, ko si je brisala ves solzni obraz.

„Ali sem neumna! Človek ne sme z mislimi nazaj ali naprej: — sedanost je glavna stvar!“

Kaj sem hotel? Prav nespodobno sem pogledal na uro in sem vstal.

„Prosim, kam? Vina imava dosti, Martinek spi, a nocojšnje poverni še ni konec! Pijva in izplakniva grenkobo!“

Izpila je in si je natočila in spet hitro izpila. Vino je bilo močno, ali prijemalo se je ni.

„Da, ostanite še malo, čeprav neradi. Silno mi namreč dobro de, da morem spet človeško govoriti. Odkar sva se razšla z onim starim profesorjem, nisem še toliko in tako resno govorila z nikomer.“

„I, kaj pa Martinek, ali ni on nič?“

„Za resne pogovore ni, ker se je menda premalo učil. Z njim morem govoriti samo šepetaje, ali o psih, konjih in — ženskah.“

„Zakaj potem —?“

„Tega vam ne morem povedati, oprostite; ampak že zdaj si kar misliti ne morem, da bi ga kdaj izgubila.“

Martinek je v sanjah robato zaklel in se je smrčeče obrnil, da je zaječala slabotna zofa.

Ljubica je planila k zofi in je začela divje poljubljati pijanega moža, ki je mirno dalje smrčal. A ko je videla, da se dedec še ne da predramiti, je skočila k mizi in je pila in se smejala.

Saj je menda res, da je vsaka ženska na svoj način prismojena, ali ta se je bila oglasila vsaj dvakrat, ko je gospod Bog delil nespamet! Vse njene misli so stalno osredotočene v poltenih zamislicah in v domišljiji prilik, ko prav razvitemu človeku kri zakipi le ob gotovih časih in v pošteni meji mirne nasičenosti; — ta tukaj je neobzirna in ne pozna mejâ nikjer! Če se prebivalstvo zgleduje nad njo, res ni čudno! In da se izpozablja kar očitno in s takim pijanim in zaničljivim tujcem!

Ljubica je torej pila in se smejala.

„Kako gre to po žilah! Za prekrasni dvoboj z Martinekom, ko se prebudi, se pripravim najbolje z vinom. Niti slutiti ne morete, kako živ in mlad bo moj možek, ko ga spanec zadostno okrepča!“

Ker se je pijanec na zofi še enkrat obrnil, mi ni več branila, ko sem se poslovil.

Bogunoviću nisem pravil o svojem posetu pri Ljubici. Preveč bi bil hud name. Tistega večera pa dolgo nisem mogel pozabiti. —

* * *

Ko smo zapuščali ono mesto, je Martinek molče jezdil pred svojo četo in je bil močno slabe volje, čeprav se je šele dramilo prekrasno jutro.

Komaj vidne meglice so vstajale iz deroče Neretve in bi se bile rade vzpenjale po krševitih obronkih in belih pečinah strmega pogorja; ali dih tihega vetra, ki se je zbudil nekje za gorami in je bežal in se umikal „čez hrib in plan“ pred vročimi žarki vzhajajočega solnca, jih je pognal na polje med sirko in turščico, čebulo in tobak. Za njim je vroče prisopla strašna vročina, da smo že v ranem jutru omahovali pred njo.

Ob pohodnem odmoru smo obkolili preklinjajočega Martineka, iz katerega je pekoče solnce neusmiljeno vleklo snoči zaužito vino, da je bil še bolj razdražene volje.

„Kaj je, srečni Adonis?“ smo ga dražili. Slovo od tolikih muc in od preiskre Dulcineje je bilo seveda bridko, kaj ne?“

„Dà, babe so nore in mislijo, da smo ponoreli tudi moški!“

„Pregloboka je tvoja modrost, o brat!“

„Le pomislite: Ljubica je snoči zgrešila še tisti naprstnik pameti, ki jo je morda še imela! Tulila je, da jo moram vzeti s seboj, ker brez

mene da ne more živeti! Tolažil sem jo, kolikor sem mogel. Ko sva se pa potem napila, sva jokala oba. Šele kasneje sem spoznal, da se cmerim le iz jeze! Tistega kisanja me je pa še sedaj sram!“

„Za tisti prizor snoči bi bil nekaj dal!“ je resnošaljivo vzdihnil tovariš.

„Saj sem vam že pravil, da je Ljubica čudovita ženska. Še nikoli me ni nobena toliko osvojila, kar z ženskami, s to zmoto božjo, zapravljam svoje zdravje!“

„Potem je bil skrajni čas, da smo odšli!“

„Dà. Ko je videla, da se ne dam omečiti, mi je hotela obesiti, da me čaka srečno očetovstvo!“

„Čestitamo! Čestitamo!“

„Pojdite no! Kako bi rastla tako povožena trava! — Ko sem jo obunkal, je priznala, da me je hotela s to lažjo v sili samo pregovoriti.“

„No, in kako je zdaj?“

„Kako bi bilo? Nori in tuli in misli seveda, da ji je kdo storil kako posebno krivico!“

„Ljubici bi privoščil, da bi bila priča tega pogovora!“ mi je dejal Bogunovič.

„Nepotrebno bi bilo, saj se je ne bi prijelo; ne nje ne katere druge!“

„O, ta vojna, ta vojna! Kako vse samo podira in ruši! Ljudska morala je na tleh, poštenje umira, vsi skupaj z vsemi svojimi nekdanjimi vzori in nazori izgubljam tla pod seboj! — Blagor mu, ki nikoli ne misli o posledicah tega divjanja!“

Stari stotnik, ki je tako govoril, je spustil glavo in je sedel na obcestni kamen.

Martineka, ki je še gostobesedno pripovedoval podrobnosti svojega slovesa, ni nihče več poslušal. Predaleč je bila Ljubica, da bi nas še kakorkoli zanimala.

— Drugi kraji z drugimi in nič bolj modrimi ljubiciami so nas držali. Vendar smo tudi tu sem slišali, da je Ljubico pičila prav posebna muha: Kar naenkrat je zapustila svojo službo in se je ponudila za pomožno vojaško pisarko.

„No, zdaj je torej v pravem svojem življu!“ je godrnjal Bogunovič in je zaničljivo zamahnil z roko.

Martinek je klel „babjo pamet“ in se je napil. Pijan je jokal za Ljubico. Mož jo je morda po svoje vendarle malo rad imel. Ali pa je bil samo ljubosumen?

Pri poveljstvu, kateremu je bila prideljena, so nekateri tovariši imeli znance, ki so nam poročali čudne stvari.

Ljubica je izprva počela reči, kakor jih je bila vajena, dokler se ni umirila ob mladem, zelo resnem praporščaku. Zajela jo je tako silna in posebna ljubezen, da za nikogar ni imela več oči; le zanj je še trepetala, kadar je odhajal v nekoliko oddaljene, a srdito naskakovane postojanke. Vsi so dejali, da daleč ob fronti ni tako vzvišene in čiste ljubezni, kakor je bilo prijateljstvo te dvojice.

Vsakega je zato bolešno pretresla žalost, ko so nekega jutra dobili kratko poročilo o smrti priljubljenega mladeniča. Sočutno so občutili veliko bol obupane Ljubice, ki se kar ni mogla potolažiti.

Šele v molitvi je našla svoj mir. Molila je neki skoraj neprenehoma. Če je imela le količkaj časa, se je spustila na kolena, a sredi najiskrenejše molitve je naglas zaihtela in zbežala v kak skriven kot.

Kmalu nato jo je poveljstvo odpustilo kot ne več porabljivo.

Kam je namerila svojo pot, naši izvestitelji niso mogli povedati. „Če le ni zašla spet v kako pretirano skrajnost —?“ je dejal Bogunovič, ki so mu bile zadnje vesti o njej že zelo všeč.

Čez dolgo časa šele smo dognali, da je Martinek na vse pretege in ves čas pozvedoval, kje bi jo bila usoda pridržala.

Kam si, o Ljubica, v svoji pregoreči čustvenosti, da nismo več našli sledi za teboj?

MIRAN JARC:

DOGODEK V NOČI.

V temotni, ozki ulici se je v zvezdno noč
odbiel od sten krik strašan: Na pomoč, na pomoč!

Tlak je ječal od divjih, zmedenih korakov rezko, težko...
Obupni klici — ko da so se vaze razbile —
se zasekali so v temó — —

— — — — —
Nad strehami se je bočilo nočno nebo:
tam zvezde le psalme ljubezni pojo.

JOSIP VIDMAR:

SVETOVNI NAZOR MEREŽKOVSKEGA.*

V lanskem „Zvonu“ (str. 631—634) je dr. Prijatelj v kritiki prevoda „Večnih sopotnikov“ Merežkovskega jasno in nazorno opredelil genezo tega neokristjanskega mistika. Temelj svojemu neokristjanstvu je postavil Merežkovskij v filozofsko-kritični razpravi: „Tolstoj in Dostojevskij“ in pa še jasneje v trilogiji: „Krist in Antikrist“, ki sestoji iz treh romanov: „Smrt bogov — Julijan Odpadnik“, „Vstajenje bogov — Leonardo da Vinci“ in „Antikrist — Peter in Aleksej“. Nazor pa, ali bolje rečeno, vera, ki jo izpoveduje Merežkovskij v teh dveh delih in ki jo komentira v knjigah „Car in revolucija“, „Prostak bodočnosti“, „Od vojne do revolucije“, pa ni povsem taka, kakršno poda dr. Prijatelj: Merežkovskij „je koncipiral svojo najvišjo tezo (čisto v smislu starega dualizma), da se vrši vse človeško delo v dveh smereh: v smeri duha in telesa, Krista in Antikrista, krščanstva in poganstva, usmiljenja in heroizma. Idealno ravnovesje med obema krajnima tečajema — „posvečeno meso“ je krstil Merežkovskij v svojih zadnjih spisih to idealno stanje — nahaja ruski kulturni romar v helenski kulturi“. Iz tega bi sledilo, da identificira Merežkovskij prav tako pojme: telo, Antikrist, poganstvo, heroizem, kakor identificira celo vrsto nasprotnih pojmov: duh, Krist, krščanstvo, usmiljenje. Temu pa ni tako; zakaj natančno isto stališče zavzema historično kristjanstvo, katerega pa Merežkovskij odklanja. Telo in poganstvo sta njemu prav tako sveta, kakor duh in kristjanstvo in sta obenem s tem zanikanje Antikrista. Dvojnost in nepomirljivost duha in telesa je našel Merežkovskij le kot kulturni zgodovinar v dosedanem življenju človeštva; telo in duh sta dve podstati življenja do danes, toda podstati, ki sami nespojeni s tretjo, ne moreta tvoriti nadaljnjega življenja. Jasno izpove Merežkovskij to svojo vero v knjigi „Prostak bodočnosti“, kjer preiskuje v poglavju „Sedaj ali nikoli“ vzroke in povode za „oplitvelost kristjanstva“.

* O priliki prevodov: *D. S. Merežkovskij*: Petar Veliki i Aleksej. Roman iz ruske povijesti. Preveo Josip Pasarić. Drugo izdanje. U Zagrebu 1919. Izvanredno izdanje „Matice Hrvatske“. — *Dimitrij Merežkovskij*, Žinaida Hipius, *Dimitrij Filozofov*: Car i revolucija. Preveo Djordje Pejanović. 1919. Izdanje I. B. Djurdjevića, Beograd-Sarajevo. (V cirilici.)

Tam navaja tole: Kristjanstvo, ki je stopilo na mesto poganstva, je nastajalo ob koncu sveta, ob koncu poganskega sveta. In vsa njegova metafizika (mučeništva) nosi pečat tega dejstva. Toda njena enotnost je krepka in neomajna. Ko pa je nastopil konec poganstva, pa ni bilo konca sveta in je moralo kristjanstvo s svojo staro, koncu sveta prilagodenno metafiziko, prevzeti vodstvo novega življenja, je nastala v njem razpoka, razdvojenost. „Kam pa vodi to poslednje razdvajanje mesa in telesa, zemlje in neba, sveta in Boga, ki ga je sprejela meniška metafizika, postane razumljivo samo onim, ki dopuščajo poslednjo spojitve dveh podstati, Očetove in Sinove, v Tretji Podstati Svetega Duha, poslednje Zedinjenje Carstva očeta, Starega zakona, s Carstvom Sina, Novega zakona — v Carstvu Duha, v Bodočem in Večnem zakonu.“ Takoj nato pa izpove: „Samo religija Trojice (ne kot abstraktne dogme, temveč kot dejanjskega, vrščnega se razodetja), samo religija Treh, ki so Eno, lahko razreši in obvlada strašno metafizično antinomijo dvojnosti, ki je zaključena v religiji same Druge Podstati, ne zedinjene s Prvo in Tretjo — v kristjanstvu, samo kristjanstvu.“

V teh zadnjih besedah je njegova vera in pa še nekaj drugega. Izraz „strašna metafizična antinomija dvojnosti“ izpoveduje Merežkovskega notranji nemir za sebe in za usodo sveta. On sam živi ves v razdvojenosti, vse njegovo mišljenje in čustvovanje je raztrgano v to „strašno dvojnost“, njegova misel išče izhoda iz tega mrtvega mesta v filozofiji, pa ne more iz njega; le najgloblja njegova notranjost sluti zarjo tretje dobe božjega razodetja, ki že gori za obzorjem sedanjosti. In kakor išče poti on, jo išče vse človeštvo. Toda človeštvo še tava v zablodah, ki ne izginejo, kakor ne izgine njegov nemir „dokler se ne prelije historično kristjanstvo v apokaliptično, dokler ne preide od metafizike razdvajanja k metafiziki zedinjenja, od religije Dveh, ki nikdar ne bosta Eno, k religiji Treh, ki so Eno“.

Najvišja teza Merežkovskega torej ni koncipirana „čisto v smislu starega dualizma“, temveč v nekak trilizem, v vero v sv. Trojico — trojnost podstati, v meso, v duh in neznano nam podstat sv. Duha, ki nekako pomiri v sebi obe prvi, dosedaj in za nas nasprotujoči si podstati Očeta in Sina. Kakšna naj bo ta pomiritev, tega Merežkovskij ne ve, le išče jo, stremlje k nji. V helenski kulturi je ni našel. Ono, kar je našel tam, je nekaj drugega. — Kot sinu ruskega naroda in svoje dobe, je Merežkovskemu socialno življenje velike, mogoče največje važnosti (vsaj po revoluciji petega leta). Socialno življenje bi v njegovi terminologiji pomenilo: telesno življenje gotove skupine ljudi. Samo on, kot oseba, občuti mnogo silneje lepoto telesa, kakor lepoto duha; zato

je tudi njegova umetnost najsilnejša ravno v erotičnih momentih. Največje poglavje „Leonarda“, če ne cele trilogije, je gotovo „Mona Lisa“. Gibalo velikega poleta duha pa je zopet erotičen moment. In če preglemam ves vtis njegove umetnosti, kot izraza dejanskega stanja njegove notranjosti in njegovega hrepenenja, vidim v nji podčrtano podstat mesa in stremljenje k oni končni pomiritvi. Isto razmerje med duhom in telesom je našel Merežkovskij tudi v helenski kulturi. Poleg tega pa tudi isto stremljenje k poslednji pomiritvi. In zato mu je ravno ta kultura tako blizka in draga, dasi ve, da ni dosegla poslednjega cilja. V tem mnenju me utrjuje tudi mesto v „Prostaku bodočnosti“, kjer govori o Atenah, Partenonu in sv. Zofiji. Sv. Zofija je zanj „v novi religiozni arhitekturi edino utelešenje“ ideje svete Trojice. Takole piše o nji: „Tedad sem jo videl takoj za Atenami in Partenonom, ki je napravil name najsilnejši vtis lepote, kar sem jih kdaj občutil v svojem življenju. Toda sv. Zofija mi je dala nekaj novega, nekaj popolnoma, do nasprotstva, drugega, toda, mogoče (vem, ne slučajno ostane ta, mogoče za vedno), nekaj prav tako velikega.“ Ta opazka v oklepaju zveni skoroda kot boleost in resignacija —: res je, vem, da je posledna resnica izrečena v sv. Zofiji, toda v kljub temu je vplivala name samo „mogoče“ prav tako silno kot Partenon. Kajti na dojme se odziva dejansko stanje moje notranjosti in to je pač še vedno bližje helenski kulturi ko pa cilju mojega stremljenja. In „tako ostane za vedno“.

In temu svojemu poslednjemu stremljenju in svoji veri v „dejanjsko vršeče se razodetje“ božje in veliki poti človeštva iz poganstva v religijo Treh, ki so Eno, je postavil Merežkovskij spomenik v trilogiji „Krist in Antikrist“. „Tema te trilogije je odsev vesoljne, to se pravi, vse vekove, vse narode in kulture zedinjajoče, kristjanske ideje (ali točneje rečeno, religije sv. Trojice, kajti kristjanstvo je samo faza te religije)“, pravi sam o tem delu. Obenem pa velja ta spomenik postavim, v katerih se je vsakokrat osredotočil duh glavnih razdobj in dob. In tako nastopi v prvem romanu kot končna postava prvega razdobja med poganstvom in kristjanstvom — Julijan Odpadnik. Z njegovim padcem umro bogovi; nastopi kristjanstvo, v katerem kmalu dozori ona kriza — prehod iz mučeništva v meništvo —, ki jo analizira Merežkovskij v navedenem mestu. Razcepljena kristjanska metafizika vzdrži vzgon pridušene resnice mesa samo neko dobo. Prezirani element telesa se zopet oprosti, mrtvi bogovi vstajajo, ž njimi vstaja stara metafizika, stara resnica, ki ni bila ovržena, temveč samo potlačena. V človeštvu nastane kaos, kaos pa nosi s seboj pogon za nova iskanja, nejasnost, negotovost in trpljenje. Postava, v kateri se je osredotočila vsa lepota

in tragika iskanja te kaotične dobe — Preporoda, je Leonardo da Vinci. Evropa nosi težko breme dveh resnic. Pomen in sila cerkve se izgublja v življenju narodov. Ni je več enotne ideje, ki bi mogla voditi vso Evropo. Sredotežna sila je nenadoma prekinjena, prej enotna, ogromna masa se razleti v dele. Vsak del zanosi svojo resnico — nacionalno idejo, in v tem trenutku nastopi — razkroj. Narodna ideja je nesposobna, da bi vodila ves svet; njen vpliv se omeji na preoblikovanje notranjega državnega življenja — brez religije. V evropskih državah se izvrši proces, ki se konča ponekod v ustavnosti, ponekod v republikanstvu, v demokraciji. Druga polovica prej enotne versko-družabne sile, kristjanstvo, je — ločeno od družabnosti — pravtako onemoglo, kot družabna ideja brez verske. Ta dvojna pot vede neizprosno v meščanstvo v prvotnem in prenešenem pomenu besede, v podlo-blago-obrazno statiko, ki je strašnejša od kitajske statike. To pot je šla vsa Evropa, izvemši — Rusije. V Rusiji je ostala versko-družabna ideja nerazkrojena. Njena negativna stran — carizem in narod, nosilec njenega pravega bistva, sta se pripravljala na poslednji spopad. In ta revolucija bi kot sinteza obeh v Evropi razcepljenih sil edina lahko razgibala mrtvo morje evropsko v nov kaos in pozneje v novo življenje. Vsako novo življenje pač nastane iz kaosa. In življenje, ki ga Evropi prinese ruska revolucija, bo v novem družabnem redu in v novi religiji in bo obenem „dejanjsko razodetje“ tretje božje Osebe, tretje vesoljne podstati, vsebujoče in pomirjujoče v sebi obe podstati Očeta in Sina. In človek, ki je s titansko silo, dasi instinktivno, obvladal preteči razkroj enotne življenjske sile in dovršil sintezo vere in družabnosti, če že ne v resnici, pa vsaj v laži, v cezaro-papizmu, je Peter Veliki. Postavil je verski in družabni ideji skupnega sovražnika in s tem dosegel, da ostaneta obe ideji združeni v boju zoper skupnega nasprotnika, carja. Peter je Merežkovskemu začetnik tretje dobe v zgodovini človeštva. Tretji roman trilogije govori o njem in njegovem sinu Alekseju.

Kdor v vsem sledi Merežkovskemu, si je na jasnem, da si je pisatelj pravilno in smoteno izbral snov za tretji del trilogije. Tudi prihodnjo stopnjo je Merežkovskij napravil dobro premišljeno. Iz cele ogromne snovi, ki jo nudi življenje in delo Petra Velikega, je izločil vse drugo in se omejil samo na ono, kar je v neposredni zvezi z glavno temo cele trilogije — „z dejanjsko vršočim se razodetjem Trojice“. V konkretnem svetu pomeni to: izbral si je dejstva, ki likajo nasilni konec stare, moskovske Rusije, odstranitev patrijarhata in popolno podreditev cerkve državi. Prvi korak, ki bi ga moral Merežkovskij napraviti pri oblikovanju izbrane in odbrane snovi, bi bil ta, da bi zavzel neko stališče

napram Petrovemu delu in njegovi osebnosti. Tega pa ni mogel napraviti, oziroma napravil je le polovico tistega, kar bi moral. In ne čudim se temu. Petrovo delo je tako ogromno, da ne leži samo v preteklosti in se ne razteza le v sedanost, temveč da sega še naprej, v bodočnost. Sam Merežkovskij je — dejal bi — Petrovo delo, popolnoma sredi njega se nahaja, tako, da je razumljivo, če si ne more najti stališča, odkoder bi pregledal ta ogromni organizem. Perspektiva je taka, da beže dimenzije v neskončnost. Edino, kar bi mogel videti v objektivni razdalji, bi bila mogoče Petrova osebnost. Pred tremi prašanji je stal pisatelj pri začetku svojega dela: Ali poznam Petra? Ali morem oceniti njegovo delo? Ali morem presoditi i njega i njegovo delo? Na prvo prašanje je iskreno odgovoril v „Prostaku bodočnosti“: Kaj je Peter? Čudo ali pošast? Nikakor si ne upam odločiti. S tem odgovorom odpade tretje prašanje samo ob sebi. Ostane le še: Ali morem oceniti njegovo delo? Sila logike, ki ga je gnala do tega prašanja, se združi s silo organizirane misli — njegovega sistema in nujni odgovor je: — da.

In ta dva odgovora sta usodepolna za roman in za ves verski sistem trilogije. S tem, da je priznal, da ne pozna Petra, je romanu že v naprej onemogočena jasnost in zaokroženost. Drugi „da“ pa zahteva od Merežkovskega, da prekliče svoj prvi odgovor in popolnoma opraviči Petra, kakor ga je obsodil Dostojevskij, ker je obsodil njegovo delo.

Podrobnejšo analizo Petrovega dela poda Merežkovskij v knjigi „Car in revolucija“, ki jo je izdal skupno s svojima somišljenikoma: D. Filozofovim in Zinaido Hipius (danes gospo Merežkovsko). Razpravi poslednjih dveh sta samo temelj in okvir za članek Merežkovskega: „Religija in revolucija“. Njegova izvajanja (omejil se bom samo nanje) imajo sledeč potek:

Zgodovina je šla preko Petra. Cilj Petrov: dvigniti Rusijo potom evropske dinamike na višino drugih evropskih držav in obenem s tem to novo evropsko dinamiko vseeno podrediti moskovsko-bizantinski statiki — ta cilj je bil nedosegljiv. Gibanje, ki je razvalovalo Rusijo, se ni moglo več pomiriti. „Najprej je nastal razkol na religioznem polju, pozneje so nastale razlike v kulturi in socialnem življenju. Rusija je razpadla v staro in novo, v plemstvo in podaništvo, v narod in inteligenco.“ „Razkorni“ so že prvi revolucionarji, kajti ruska avtokracija je zanje „carstvo Antikrista“. Njihovo načelo je: „Mi smo ljudje, ki nimajo svoje *današnje države* in ki iščejo državo bodočnosti.“ Skoro ob istem času začenja politična revolucija. Religiozno gibanje izhaja iz naroda, od spodaj, politično od zgoraj, direktno iz carske hiše.

„Cela zgodovina avtokracije v 18. stoletju je prepolnjena s celo vrsto vojaških zarot, revolucij na dvoru, uporov, ki so se odigrali med štirimi stenami.“ Ta dva valova, od spodaj in od zgoraj, se morata srečati. Greben vala od zgoraj tvori vrsta carjev in caric, ki konča z Aleksandrom I. in njegovo ustavno idejo. Religiozni val kulminira v prostozidarjih „Martinistih“ z Novikovim in v mističnem razpoloženju vse dobe istega Aleksandra I. Pri smrti tega vladarja se valove sreča in združi za trenutek; izbruhne revolucija dekabristov (1825.), prva sinteza političnega in verskega pokreta. (To važno dobo je opisal Merežkovskij v treh delih: Smrt carja Pavla I., Aleksandra I. in Dekabristi. Poslednji dve deli sta romana, prvo je drama.) Od tega časa analizira Merežkovskij največje ruske duhove do današnjega dne. Čadajev je opazil veliki nedostatek pravoslavja, ki obstoji v tem, da uči in vodi samo k osebnemu zveličanju, ne more pa ustvariti socialnega zveličanja, kakor rimska cerkev. Njegovo mnenje je, da „rešitev Rusije ni pravoslavlje, ne katolicizem, temveč novo, še nepoznano odkritje novih socialno-religioznih temeljev cerkve in Božje države na zemlji“. Gogolja je kot vernega pravoslavnega kristjana popolnoma oslepila verska polovica avtokracije (ruski car je najvišji svečenik), tako da je zapadel tudi politični. Isto se je ponovilo pri Dostojevskem. Vendar je Dostojevskij slutil svojo napako, kajti njegove besede: „Cerkev je v resnici kraljestvo, ki mu je usojeno vladati; na koncu veka bo Cerkev edino kraljestvo na zemlji“ — so brezdvomno revolucionarne s stališča ruske avtokracije. Tolstoj je s svojo individualno budistično metafiziko najmanj po volji Merežkovskemu, vendar pa mu prizna, da je on še najbolj spoznal sredstva, s katerimi bi se dala porušiti avtokracija. Nadalje gre preko Solovjeva, Rózanova k dekadentom in Dobroljubovu. V Dobroljubovu in dekadentih vidi konec in poslednje srečanje obeh valov, od zgoraj in od spodaj, religioznega in političnega. Dekadenti, nosilci najvišje kulture, se v svojem religioznem stremljenju snidejo z religioznim stremljenjem najglobljih narodnih množic. Potrebna je le še poslednja sinteza revolucije in religije in tedaj nastopi ruski narod in ž njim vse človeštvo pot k svojemu zadnjemu cilju tega sveta, ki je izražen v besedah: „en hlev in en pastir“, k carstvu Božjemu na zemlji, v tretjo „fazo dejanjsko vršičega se razodetja Božjega“, v Zakon sv. Duha, v Zakon družabne, vesoljne zveličavnosti.

To je zanj Petrovo delo. Edina sodba, ki bi jo Merežkovskij mogel imeti o Petru samem, bi morala biti že z ozirom na mnenje, ki ga ima o delu velikega carja, neomahljivo odobravojoča. V romanu ga imenuje orodje „volje Višjih Usod“ in kot takega bi ga moral popolnoma

odločno dvigniti „onostran dobrega in zlega“. Tako pa si pomaga z nenaravno Petrovo dvojnostjo in volkodlaštvom. To je slaba stran romana.

Tudi njegov verski sistem ni popolnoma neomajen. Konstruirana vzporednost med razvojem človeštva in trojnostjo Božjih oseb je sicer enotno in krepko zaokrožena, vendar pa zbuja gotove pomisleke. Predvsem me moti sledeče: Stari Zakon Očeta pomeni Merežkovskemu resnico mesa, ki jo je silno in polno občutilo in doživelo vse človeštvo. Ni pa tega silnega in polnega doživetja v drugem Zakonu, Zakonu Sina. Resnice duha ni človeštvo doživelo še nikdar. Polno občutiti realnost duha ni dano mnogim, človeštvu pa je bila ta realnost od nekdaj pa vse do danes tuja, nepojmljiva in naravnost smešna. Med intenzivnostjo doživetja mesa in duha je ogromna razlika. — Toda bil je čas, bo dejal kdo, ko so vendar cele mase zavrgle realnost mesa za realnost duha in so umirale zanj. Da, pa če tudi so umirale, jim je bilo kljub temu bistvo Sina — duha tuje, ali pa jim je pomenilo mesto prejšnjega poganškega mesa — poveljano meso, toda vedno in vedno le meso. In oni: „verujem v vstajenje mesa“ ni slučajnost. Ne, resnica duha človeštvu še dolgo ni resnica. In če že kdo veruje, kot veruje Merežkovskij, v trojnost vsega, božjega in človeškega, bo občutil, da se človeštvo še vedno nahaja šele v začetku zakona Sinovega. V tem je vsebovano po mojem mnenju jedro zmote, ki jo je Merežkovskij opazil šele danes, dasi jo vidi v poteku ruske revolucije, ne pa v svojem sistemu. Danes je namreč njegovo mnenje o ruski revoluciji ravno nasprotno mnenju, ki ga je imel pred dvanajstimi leti. In to novo njegovo mnenje temelji ravno na isti napaki, kot staro. Kajti Petrovo delo sega še vedno preko današnjega dne in Merežkovskij še vedno ni izven njega, da bi je mogel obseči s pogledom. In če vidi danes v ruski revoluciji Antikrista, je to zopet posledica tistega odločilnega „da“, ki mu ga je izsilila sila logike. — — —

Roman „Peter in Aleksej“ je pisan v treh jezikih, v ruskem, staroruskem in staroslovanskem. Delo prevajavca je izvanredno težavno. Strog prevajavec bi vsaj staro ruščino poskušal podati s staro hrvaščino. Gospod Pasarić tega ni storil. Toda to je še malenkost. Dosti staroruskih mest sploh ne razume, pa tudi današnje ruščine ne obvlada posebno dobro; kar pa je pri njem glavno, to je popolno pomanjkanje vsakega smisla za umetnost. Njegov prevod je zelo slab, čeprav je doživel drugo izdajo. Netočnosti je toliko, da jih človek ne more pregledati vseh. Kako malo razume staroruska mesta, se najjasneje vidi iz odstavka na straneh 90. in 91., ki ga govori stara carica, ali pa iz

pisma Tolstega carju. V obeh slučajih je komaj ujel grob smisel vsega, o točnosti ni govora. Izmed drugih staroruskih mest naj navedem sledeča: str. 158., vrsta 13. „... a novi se krivo primenuju“ namesto „za nove (zakone) se pa nihče ne briga“. Stran 163., vrsta 26.: „... hramljemo na obje noge, a kršteni smo kao idolopoklonici“ namesto „na obe nogi smo hromi, mi, kršćeni pogani“. Kaj na pomeni „kršćeni smo kakor pogani“, mi ni jasno. Na strani 216., vrsta 21.: „... jer ona spaja dvije potrebne stvari za vladanje“ pravilno bi bilo „kajti to je ena izmed dveh stvari, ki sta potrebni za vladanje...“ Na strani 427., vrsta 6.: „... kloni se od onoga, što je zabranjeno, snosi ono, što je odredjeno, a ne valja, da se sam namećeš“, tam govori menih o mukah za vero in pravi: „... kogar ne ujamejo, naj beži, kogar ujamejo, naj trpi, ni pa prav, če se človek sam izpostavlja (oziroma, če gre človek sam v muke)“. Tako je s staroruskimi mesti; kako pa prevajavec obvlada novo ruščino, naj pokažejo sledeča mesta: Na str. 7., vrsta 24. prevaja g. Pasarić: „... kao, da je zaboravio, s kime govori“, namesto „... kakor da je pozabil na svojega sobesednika“. Gospod Pasarić je poudaril nekaj, kar v originalu nikakor ni poudarjeno. „Nastojka“ (stran 10., vrsta 25.) ne pomeni „narančni sok“, temveč „oranžni liker“. In ker prevajavec tega ne ve, tudi „opohmelitsa“ slabo prevede z „osvježiti se“; da, osvežiti se, toda z novo alkoholno pijačo, tako da jo človek zopet malo čuti, to pomeni ruski izraz. Na strani 14., v 14. vrsti, si misli carjevičev sluga: „Ne šumi samo po tvojoj glavi od sinočnje pijanke.“ Prevedeno je topo in brez čuta za jedro teh besed. V originalu imajo besede takle smisel: „Ni vzroka, da bi šumelo po *tvoji* glavi od sinočnjega popivanja! (češ, tebe ni nihče lasal, kakor si ti mene v pijanosti). Na strani 19., vrsta 15., prevede g. Pasarić izraz, ki pomeni „suh sneg“ enostavno s „pepeo“. Višek nečesa (česa, ne vem) pokaže prevajavec na strani 19. v predzadnji vrsti, ko piše dobesedno sledeče: „Spasibo (zdravo), Alješa“. Spasibo je ruska beseda in pomeni „hvala“. Na strani 193., v 14. vrsti prevaja: „U ružičastem odsjevu ugljena se izgubi modri kolobar žestina plamenčka...“ namesto „V rožnatem odsevu oglja je naenkrat počelo utripati modrikasto srce špiritovega plamena...“ in to kljub temu, da poznejša paralela mesto dosti pojasni. Na strani 201., vrsta 20., izpusti za „... s potpunom sviješću“ besedico, ki je pa zelo važna in ki pove zelo mnogo skritega: „Kaj je to mogoče?...“ Na strani 199., vrsta 24., prevede frazo, ki pomeni: „Ti in pa Bog!“ s „Ti si Bog!“ Na strani 226., vrsta 9., stoji v ruščini približno: „Bil je tak požar, da je zemlja gorela“, g. Pasarić popravi: „I činilo se, kao da zemlja gori“. Na strani 368. v pred-

zadnji vrsti je za „Bi li to kazao?“ izpuščen stavek: „Ali naj izda mater?“ Na strani 382., vrsta 20., stoji kratkobesedno: „Sve je ostalo tajno“ namesto „O vsem drugem pa ni hotel izpovedati niti besede“. Na strani 513., vrsta 27., stoji: „...kako u šumsku tišinu...“ namesto „kakor na jaso...“ To je le zelo majhen del napak, ki sem jih našel, dasi sem pregledal približno samo *četrtno* knjige. To so pač mesta, ki pričajo o pomanjkljivem jezikovnem znanju prevajavca. Našel sem pa poleg tega nešteto mest, ki jih je Pasarić sicer razumel, pa jih je vseeno in celo namenoma prevedel drugače. Edino, kar si morem misliti, je to, da gre tukaj za poizkus nekake prepesnitve, ali pa, da je hotel Pasarić Merežkovskega popravljati. O prepesnitvi ne more biti govora, ker prevajavec niti na mestih, ki jih dobro razume, ne more doseči originala; ostane le še drugo. S tem pa je Pasarić le dokazal, kako slabo pojmuje svojo nalogo, kako popolnoma nedostopen je za odtenke v umetnosti in kako slab okus ima. Če bi mu bilo mogoče oprostiti nedostatke v poznanju ruskega jezika, mu ni mogoče oprostiti tega neumestnega popravljanja. Na strani 19. v zadnji vrsti na primer komentira: „srce je Alekseju od radosti zakucalo“ — „od radosti“ je pridejano brez potrebe. Prav tako na strani 197., vrsta 30., „se sav stresao od groze“; „od groze“ je zopet pristavljeno. Stran 225. predzadnja vrsta „pusto in strašno“; prepričan sem, da je g. Pasarić vedel, kaj pomeni ruski „leško“, toda zanj je popolnoma nerazumljivo, da bi bilo komu „lahko in strašno“ obenem. Pravtako se mu zdi nemogoče, da bi bil izraz „... več bijela, strašna petrogradska noč“ (stran 230., vrsta 9.) pristen in smisel. Ne razume pa, da je v besedi „strašna“ vsebovano malodane vse babjeversko razpoloženje stare Rusije napram Petrogradu; zato izraz „strašna“ enostavno izpusti. Stran 269., vrsta 13., med „reče s prijaznim smehom“ in „dobrim smehom“ ne čuti razlike, dasi more stati samo „dobrim“, če naj bo čustvo podano ostro in točno. Na strani 270., vrsta 15., se prevajavec kosa z Merežkovskim v sili pesniškega izražanja in piše: „po morskoj stazi, obasjanoj mesečinom...“ namesto „po ognjeni poti preko morja“. Mesto na 517. strani v 17. vrsti je psihološko zelo zanimivo. Prevedeno je takole: „Iznenada mu se prični, da iz najdubljeg muka Netko odgovara...“. Merežkovskij pa piše: „Naenkrat mu Nekdo odgovori iz poslednje globine molčanja...“ Merežkovskemu je notranji pojav reelen, kakor vse, kar vidi in otiplje, Pasariću pa ne. Zanj je to mogoče samo tako, da „mu se prični“. Majhna ilustracija prevajavčeve čutnosti je tudi mesto na isti strani v zadnji vrsti pred poglavjem. Tam prevaja, da je Tihon izginil, „kao da je u zemlju propao“. V ruščini stoji, da je izginil, „kot da bi kanil

v vodo“. In „propasti u zemlju“ ima tudi ruščina. Kaj mislite, zakaj neki ni Merežkovskij porabil tega izraza? Mest te vrste je v knjigi brez števila in to je glavni vzrok njene neužitnosti. Prevajavstvo je sicer rokodelstvo, toda nekoliko čutnosti, smisla in ljubezni je pa vendar treba tudi za to delo.

Pejanovičevega prevoda tudi nisem vsega primerjal, ker sem se že v članku „Religija in revolucija“, ki zavzema več kot tretjino knjige, prepričal, da je prevod dober in točen. Seveda ne gre tu za prevod kake umetnine. Opozoril bi prevajavca samo na to, da zamenjava (stran 140., 2. vrsta) nemški „Geschichtsphilosophie“ z izrazom „Geschichte der Philosophie“, tako da je prišla v prevod napaka, da je Čadajev (ne pa Čadajev) „osnivač naše *istorije filozofije*“, kar pa ni res. Mišljena je „zgodovinska filozofija“ ali „filozofija zgodovine“. Na str. 185. stoji v 4. vrsti lapsus: Dragoljubov namesto Dobroljubov. Drugega nisem opazil. Vtis prevoda je dober.

STANO KOSOVEL:

MRTVAŠKA KORAČNICA.

Kam gre cesta, oj cesta življenja
ko srce nam izčisti vihar, oj vihar?
kakšna pot za razpotjem začjenja,
za razpotjem grenkob in prevar, in prevar?

V kakšne duša gre tajne poljane,
kdo ji vodi nestalno perot, oj perot?
kakšne luči so tamkaj prižgane
kjer se neha temà naših zmot, naših zmot?

Ali konec je tam hrepenenja,
kjer ugasne očem žar in čar, žar in čar?
kam gre cesta, oj cesta življenja
za razpotjem grenkob in prevar, in prevar?...

IVAN ALBREHT:

TOMIJEVE TINE MLADA LETA.

(Dalje.)

Igra je vzkipevala, razburjenost je naraščala in Vrtnik je izgubljal. Začel je segati pogosteje po kupici. Naenkrat je kriknil in je zalučal prazno denarnico na mizo:

„Za konja igram, če hočete!“

Tini se je prestrašila, čeprav ni razumela položaja; bledi tujec pa, ki je zaporedoma dobival, se je smehljaj prijazno.

„Kar pustite,“ je miril nemško. „Doklej pa ostanete v Celovcu?“

„Kaj vas briga — saj imam konja in voz,“ je udaril Vrtnik s pestjo po mizi.

Tini je zajokala, ta in oni je pojenjal s preglasnim govorjenjem in se je oziral po hrupnem igravcu, tujec pa se je mirno sklonil k Vrtniku in mu je pošepetal prijazno:

„Če hočete, vam dam ves denar nazaj —“

Stric je pogledal tako začudeno, da se je nasmehnil celo vedno mirni tujec.

„Na besedo! Ves denar dobite lahko takoj nazaj! Saj do večera itak ostanete v Celovcu?“

„Tisto že,“ je pritrdil Vrtnik in žarka nada mu je množila pijanost v glavi.

„Kupovat gotovo pojedete kaj?“

„Tisto že,“ se je zopet oglašil boter Jože in je srebnil par globokih požirkov. „Kaj vraga je za tem,“ je pomislil napeto in se je ozrl na Tinico, ki je po malem poihtevala. Tujec mu je ponudil pijače iz svojega kozarca.

„Igrajva za malo! Dokler ste vi po opravkih, ostane dekletce pri meni.“

Vrtniku je zastajala sapa. „Ta je nor,“ se je smejala meglena njegova misel, a jezik je izrazil kolikor mogoče razločno:

„Če ni nič drugega, gospod — pa kar roko v roko!“

Res ni hotel prav nič drugega, ampak je segel v listnico in je odšel na mizo denar, a Tinici je ponudil rdeč zavojček sladkorčkov. Deklica se je kmalu spoprijaznila s sladko vsebino in bledi tujec se ji

ni zdel več tako grozen. Vrtnik je igral in izgubil. To pot niti ni hotel drugače —. Kaj karte, če je denar zopet enkrat varno pod streho — je mislil jadrno in bi bil najrajši zavriskal.

„Pri temle gospodu ostaneš,“ je pojasnil mali —. „Jaz grem pa v mesto po opravkih! Le glej, da boš pridna!“

V tem je že odšel tako naglo, da Tini ni mogla do ugovora. Tujec jo je prijel za roko in jo je odvedel po temnih, vijugastih stopnjicah v sobo. Škrt — je začula Tini in ključ je izginil v gospodovem žepu.

„Ker te je stric izročil meni, mi smeš reči papa,“ jo je poščegetal po bradici. „Ali znaš nemško?“

„Malo,“ je dahnila Tini boječe.

„No, reci mi papa,“ je zagrnil neznanec okno in je nažgal veliko petrolejko, čeprav je bilo šele malo čez poldne.

Tini bi se bila najrajša smejala — tako ji je začela ugajati ta čudna igra. Saj ima vendar ateja doma in mamo — pa kaj hoče ta čudni mož? Gledala ga je verno — kakor znajo gledati otroci, kadar presega položaj vse meje njihovega razuma. Ni se branila, ko jo je začel čudak poljubljati na lica in povsod po obrazu — še prijalo ji je laskanje in čisto brez strahu je sedela v njegovem naročju. Toliko poljubov je dobila komaj od mame takrat, ko je bila še prav majčkena in ni bilo v bajti prehudih neviht. Spričo takih misli se je začela poigravati z gospodovo roko in mu je rekla prav prijazno:

„Papa!“

Potem še in še — spenjala se je po njem, božala ga je po licih, ščegetala ga je pod vratom, za lase ga je prijemala in mu je pihala v ušesa, tako je bila dobre volje. Gospod ji je ponudil sladke pijače — slajša je bila od medu — in jo je ščegetal pod koleni. Tini je pila in se je smejala — tako prijazen ni bil dotlej še nihče na svetu ž njo.

Prijetna in mamljiva toplota ji je polagoma zamrtvila ude in kakor v prijetnih sanjah je začutila, da ji nekdo slači obleko in jo polaga na posteljo. Skušala je odpreti oči, pa ni šlo —.

Medtem je stric Jože opravil opravke in pregnal pijanost. Prvotno veselje nad denarno srečo se je začelo krhati in vedno bolj je zmagovala misel, da vsa stvar vendar ne more biti tako popolnoma v redu. Pikalo je v mislih in skelelo — in čudno se mu je zdelo, kaj in kako utegne biti s Tinico. Stric Jože je mnogo vozaril po Koroškem in drugod, videl je bil že marsikaj in slišal še več! Zato je vedel, da so po svetu čudni ljudje — zlasti po mestih — taki ljudje, ki uganjajo čudne in prečudne reči.

„Kar grem in pogledam,“ se je odpravil naglih korakov naravnost v gostilno „pri zlatem viru“.

„Kje je človek, ki je igral z meňoj,“ je vprašal in ni maral ne za jed in ne za pijačo.

Ko je izvedel številko sobe, je zdrvel gor in je potrkal. Ker se ni oglasil nihče — niti Tinica — je rastel Vrtnikov strah kakor kvas. Potrkal je drugič in tretjič — vse zaman.

„Ti, golazen, ti — salamenska! Tako, da, da — jaz ti pokažem!“

In zaletel se je z vso silo svojega koščenega telesa v vrata, da so zajejala in so se odprla.

Vrtnik je obstal — strah in jeza sta se pokorno umaknila začudenju. Gospod, ki je bil pri igri tako radodaren z denarjem, je tudi obstal, kakor Adam pred Bogom. Bled in rdeč, potan in drhteč ni mogel do besede; a prvo, kar je izpregovoril, je bila grožnja:

„Mir! Sicer streljam!“

Boter Jože je odprl usta, je razprostrl roke in že je držal junaškega gospoda za vrat. Prisolil mu jo je z desne in z leve, oblekel Tinico in jo nesel na voz. Roke so se mu tresle in v oči so mu silile solze, tako se mu je zasmilil otrok.

„Na policijo pojdem,“ je sklepal, vendar ni izvršil nameravanega. Bal se je svojega lastnega početja v gostilniški sobi. Urno je napregel in voz je oddrdral skozi vežo in po ulicah na dolgo ljubljansko cesto in dalje, dalje — venomer v brzem diru.

Tini se je predramila:

„Papa!“

Očesci sta gledali stekleno in topo.

„Moj Bog, prav tega je bilo še treba,“ je tarnal Vrtnik obupan in ni vedel, kaj bi ukrenil, da bi jo zopet pripravil malo k sebi:

„Kaj pa je, Tinica,“ jo je božal po licu in jo je stiskal k sebi —

„Ali ne veš, kje si?“

Dekletcu je bil medtem že prišel na pomoč sveži zrak in precej močni sunki, ki jih je povzročalo poskakovanje koles po razritih kolesnicah.

„Pri vas —“ se je nasmehnila zadovoljno. „Kje pa je tisti gospod, ki sem mu morala reči — papa?“

Vrtnik je premislil.

„V mestu je ostal. Pravi, da pride enkrat pogledat tudi k nam na Kočuh.“

„Res,“ se je zaiskrilo dekletce.

Stric Jože je zaškrtal z zobmi in je zamahnil z bičem po konju. Klel je tujca in sebe in ta nesrečni dan, ko je zaigral neboljjenega otroka. Misel, da bi se dete česa domislilo, ga je mučila s skelečo silo.

„Pa nič ne pravi! Bodo vsi bolj veseli, ko pride tak gospod kar nenadoma k nam!“

„Saj res,“ je pritrdila Tinica veselo in po njeni glavi so rajale solnčne misli.

Vrtnik je bil vesel otrokove vdanosti: Obljubil ji je najlepšo in najbolj grahasto piško. Kadar pa je bil med svojci, ni govoril rad in kar je dejal, je izrekel neprijazno...

VI.

„Svet je bolj črn kakor hudič,“ je pravil stari kovač Potnik, ko je prignal Vrtnik podkavat konja. „Ko sem nesel davke v Rebrje, me prime neka ščetinasta sraka, da naj dam še kaj za nekako društvo za varstvo nemškega jezika! Pa sem dejal: Čeprav sem Korošec, neumen pa nisem. Tukaj so davki — pa srečno! Za Müllerja se menda piše tisti repencelj!“

„Tako, da, da,“ je rekel Vrtnik — drugega nič. Tinica pa je porredno mežikala z očesci in se skrivala za stričev hrbet.

„Kaj pa tale — je kar pri tebi,“ je poizvedoval kovač in je pokazal na malo.

Vrtnik je pokimal:

„Saj doma tako ni nič. Matilda je bila prišla, nekaj godrnjat — dekle je pa jokalo in ni maralo domov. Tako je na svetu, tako, da, da —“

„Zdaj pa nisem Nemka,“ je rekla Tini vmes.

Kovač Potnik je baš prirezoval kopito, ko je zaslišal Tinino modrost:

„Ali si že bila kdaj,“ se je pošalil s hudomušnim nasmehom.

„Hoteli so —“

„Kdo?“

„Atej!“

„Je menda eden med višjimi pri tistem nemškem društvu, ta Tomi Gornik,“ je razložil boter Jože. „Saj veš — za denar mu je in pa za čast!“

Kovač se je zagrohotal in pomeril vročo podkev:

„Veš kaj: kakor nisem nič in nimam nič — na prodaj pa ne spuščam — ne sebe, ne otrok!“

„Tako, da, da! Pa kaj češ, ko niso vsi ljudje enaki!“

„Seve, da ne,“ je pritrdila Tini.

„No, kaj veš pa ti o tem,“ je hotel omalovaževati kovač njeno modrost.

„O, jaz vem mnogo! Moški so drugačni kakor ženske,“ je ušlo Tinini neprevidnosti. Začuden Potnikov pogled in osorno Vrtnikovo oko sta ji pregnala pogum.

„Zdaj pa ni bilo prav,“ je obujala v mislih kesanje in je iskala popravka:

„No — ali ni res? Moški nosijo hlače, ženske pa janjke!“

„Ti, brencelj mali, ti,“ jo je pogledal kovač čez očala. Zadovoljnost na obrazih je uverila Tinico, da je srečno ušla lastni zanki.

„Iz tega otroka pa bo še enkrat nekaj.“

„Tako, da, da,“ je odvrnil Vrtnik zadovoljno in tudi Tini je bila vesela te lepe pohvale. Skrila se je za konja in je kazala možema rožičke. Ko se je naveličala tega, se je ozrla po možeh, ki sta z verno vnemo pritrjevala podkev na prednji levi nogi — in je hitro s šibico poščegetala konja pod repom. Žival se je vzpela in zahrskala in Tini je bila zelo vesela lepega uspeha. Isto je ponovila drugič in tretjič in vedno bolj je bila vesela svoje iznajdbe.

„Tvoj sivec je pa kakor morska pena,“ je izbruhnila v kovaču jeza.

„Ne vem, kaj se ga je lotilo.“ Nerodno je bilo botru Jožetu, da njegov konj uganja take nespodobnosti. Sicer je bil povsod na glasu, da ima dobro, krotko in pametno živad. Teta Mica je celo trdila včasih, da večkrat privede konj njega iz Celovca kakor pa on konja. Spričo tolike časti mu je bilo res nerodno, da je konj zdaj naenkrat tak. Potnik pa ni imel zastonj štirih oči. Ko je sivec zopet poskočil, je šapnil s kleščami po Tininih laseh. Mala se je prestrašila in je kriknila:

„Au!“

Kovač se je smejal, Vrtnik pa je bil zadovoljen, da je zopet rešena njegova in njegovega konja čast:

„Saj sem vedel, da je moja živina dobra! Ti, vrtavka — zdaj pa kar domov!“

Dekle je pogledalo po strani.

„Stric,“ je zaprosilo in je prijel botra Jožeta za rokav, da ga je precej minila maščevalna misel. Tako je Tini smela počakati, da sta šla s stricem skupaj domov. Posadil jo je na konja — tega se je veselila najbolj.

„Kdaj pa pride oni gospod iz Celovca,“ je vprašala spotoma. Leto bo že kmalu, pa ga še ni.“

Vrtnik se je namrdnil:

„Kadar bodo kure legle piške!“

Zdaj je imela Tini premišljevanja, da ni vedela, kam bi ž njim.

„Teta, teta,“ je hitela doma — „kdaj bodo kure pri nas legle piške?“

„Kadar bo imela ajda lešnike!“

„To pa ni nikoli“, je spoznala Tini žalostno in je bila jezna. Šla je na vrt, legla pod hruško in gledala v nebo. Odkar se je bila udomačila pri Vrtnikovih, je vselej na tak način pregnala jezo. Tam je ležala tiho toliko časa, da je prišel Francelj. Tisti dan pa ni hotelo biti Francelja, ampak — prišel je oče, sam puškar Tomi. Naravnost k njej je stopil in ni rekel nič drugega kakor:

„Domov!“

Tini je pogledala debelo in je zajokala z visokim glasom.

„Kar precej, potepulja,“ je priganjal oče brez ozira na hčerino žalost. Tiniin jok pa je privabil Vrtnika in Vrtnico in še celo vrsto ljudi, ki so se vsi potezali za dekle.

„Pusti jo, pusti,“ je skušal posredovati Vrtnik. Toda puškar ni hotel nikakega vmešavanja v svojo očetovsko oblast:

„Že vem, kaj delam! Oče sem jaz!“

„Pa šele čez leto se spomni tega,“ je pripomnil nekdo.

„Tak oče,“ je zbadla teta Mica. „Če bi bil oče, ti ne bi dekile ušlo.“

„Nič ni vredna! Jaz pa čem, da ne bo zavržena,“ se je tresel Tomi od jeze.

„Ej, doslej še ne vem, da bi bila kdaj kradla — kakor ti,“ je priostрила Vrtnica bodico.

Puškar je bil nenadoma tako prepaden in bled, da je Tinici zažarela iskrica upanja. Toda oče se je premagal in je rekel le:

„Lažnivka!“

V tem je že tudi pograbil z eno roko za hčer, z drugo pa je preiskuševal trdnost njenega telesa na najrazličnejših mestih. Vsako očetovo kretnjo je spremljala Tinica z močnim krikom — in to je netilo in širilo požar.

„Kar tako pa ne pojde,“ se je oglasil Vrtnik. „Leto dni sem jo redil, pa mi še prijazne besede ne reče za to! Tako ti posvetim, da, da!“

V lepi slogi se je pridruževala možu še žena:

„Za tatvino se bomo že pomenili na sodnji, za rejo pa tudi! Ti, Jud ti, nemški!“

To je bila njena najhujša psovka, ki jo je rabila le redkokrat. Kadar jo je izpregovorila, je bilo to znamenje, da svoje jeze ne more nič več izražati z besedami. Tudi topot je za odhajajočim Tomijem pretila samo še z dvignjenimi pestmi —

Polagoma je objel prebivavce samotne Kočuhe sveti mir. Nihče se ni več jezil in nihče ni mislil na tožbo.

„Kaj pa boš! Z bikom se ne moreš bosti,“ se je otesla teta Mica vseh hudih in neprijetnih misli. Moževa jeza je krenila isto pot sprave.

„Kako pa,“ je pritrdil ženi. Dolgčas je bilo obema po živahnem otroku, vendar nikomur tako kakor Reziki in zlasti še Franciju. On je imel malo sestrlično posebno rad. Odkar se je bil v šoli učil o zakramentu svetega zakona in je čul od zvitejših sošolcev eno in drugo podrobnost o teh zagonetnih rečeh, je zorel v njem trden sklep, da mora biti Tini enkrat njegova zakonska družica. Na — zdaj je pa naenkrat vse po vodi! Tako je bil žalosten tisti dan, da je popolnoma pozabil na ovce, ki so zaman klicale in meketale v hlevcu. Morda so se srečavale njegove žalostne misli z nič manj žalostnimi vzdihji, ki jih je pošiljala Tini vso pot k nebu in k vsem ljudem, ki jih je imela rada. Oče Tomi je namreč ves čas krepko udeleževal zamujene očetovske pravice. Odkar je bil v nemškem društvu zaupnik, odbornik in zastopnik za vas Sv. Jožefa, je izpil več žganja kakor prej vse svoje žive dni. To in še okolnost, da mu je dobri gospod Müller preskrboval res izdatno gmotno pomoč, mu je bodrilo ponos in samozavest. Zdaj pa naj pride vsled tega zanikarnega otroka ob vse!

„Na,“ je stegnil dlan po Tininem hrbtu, da se je deklica zvila kakor prožna žica.

„Vidiš, ti kopriva stokriva — ti nas spraviš ob vse!“

In bolj kakor beseda, je rohnela in bobnela pest!

Pa res! Zavoljo tega pamža mora vsak hip požirati očitane, da ne drži besede! Pa še kaj mu je namignil Müller?! Da ga odslove in poiščejo vrednejšega! Češ — pri svojem otroku ne pazi — v slovensko vas in k slovenskim ljudem ga je dal — kako naj pazi na druge!?

„Ali sem ti jaz rekel, da pojdi na Kočuh,“ je zastavil premišljevanju pot in Tinina ušesa so bridko občutila, da je oče še dokaj pri moči: Šla sta baš po travniku nad Glinjami in Tini je hrepeneče pogledovala v smeri proti Dravi — voda bi jo hladila povsod, kjer jo skeli...

„Mojo kri piješ in moje žulje ješ,“ je rekel Tomi svečano — „pa tako boš delala, kakor hočem jaz!“

To pot ni priletelo nič. Puškar je bil že truden in roka ga je bolela vsled preobilega obdelovanja nehvaležnega sadu. Mala je uporabila to ugodno priliko za uporen sklep:

„Že ne!“

Čim bliže je bil dom, tem večja je bila Tinina žalost. Bila je uverjena, da čaka doma nanjo vse, kar je hudega in groznega na svetu. Prišla sta že skoro na vas in deklica se je še zadnjič ozrla, če se ji morda ne obeta pomoč. Tedaj jo je oče nenadoma dvignil v naročje in ji je s tem vzel vsako nado.

Dekle je bilo jezno in je rdelo od sramu. Na Kočuhi so ji pravili vsi, kako je zrastle in kako je močna — zdaj pa jo oče naenkrat — pestuje. Nič ni mogla razumeti, kam meri to početje. Še manj je mogla pojmiti, čemu jo oče gladi po laseh in jo ljubkuje z najslajšimi nemškimi imeni...

Doma — tam je bilo hipoma jasno vse! Oče jo je spustil na tla in jo je izročil materi, ki se mu je bila tekom časa pridružila v sirovosti in v pijanosti.

„Tukaj je — zdaj pa glej!“

Mati je gledala tako, da so frfrale borne cunjice in je bila Tini kmalu zabuhla in podpluta po telesu in po obrazu. Samo gohtala je še — a sestra Metka se ji je rogala:

„Hi, hi — die windische Tini! Boli? Hi, hi —“

Tini je ležala na tleh in je bila ob deske z glavo —

(Dalje prihodnjič.)

JANKO GLASER:

NA GORSKEM PAŠNIKU.

Daleč v planini, od smrekovih gozdov skrit v samoti, mehko položen je pašnik po solnčni gorski planoti.

Arnika v dolgih poletnih dnevih počasi odcveta tu, bujno dišeča v vetru se ziblje v nizki planinski travi; daleč odtodi ležijo okrog vrhovi v daljavi:

ni od nikoder čuti sem glasu.

Mir in tišina — vse tako daleč, široko, brezkončno: kakor letno to popoldne solnčno...

Dr. AVGUST ŽIGON:

KORYTKOVA POGODBA Z BLAZNIKOM IZ LETA 1838. (Prispevek k Prešernovi literarni zapuščini.)

(Dalje.)

3.

Kdaj in od koga je torej dobil Cimperman Korytkovo nameravano pogodbo z Blaznikom? To je vprašanje — te razprave.

Cimperman si je bil splel in vzdrževal, prikovan za svojo mizo, mnogotere niti in stike tja vèn v prosti svet, seveda največini s pismi; zato je njegova korespondenca takó obsežna, in zato njegov album fotografij, sedaj v dež. muzeju, takó bogat. A bila je pa tudi živih obiskov skromna njegova sobica vedno in vedno polna: zahajali so k njemu nele vsi takratni literarni veljaki, ampak zbiralo se je, čudo, pri njem in njegovi sestri Marički posebej izredno dosti ženskega svetá.

In s temi obiski ni prišlo le mnogo živih zanimivosti, ampak tudi marsikatera mrtva k njegovi mizi! Posebej si je ženski svet prizadeval, da bi kjerkoli zanj iztaknil kako staro ali novo literarno „svetinjo“, ki naj bi jo Cimperman obdelal in objavil ter si s tem prislužil po kak goldinarček honorarja za svoj obstanek. „Pomagati mu, trpinu!“ — je bila obča beseda ob Cimpermanu. Najvažnejši prijatelji pa sta mu izmed vseh bili od leta 1867. Crobathova hči pesnica Lujiza, omožena Pesjakova, ter od leta 1877., in zlasti od leta 1880. nadalje Prešernova hči, pisateljica spominov o Prešernu, lastnica-posestnica njegove zapuščine, — Ernestina Jelovšek.

Pa je, glej, takó imel Cimperman ob teh dveh literarnih prijateljih svojih naravnost žive stike — s Prešernom. Lujiza je bila hči Prešernovega dolgoletnega šefa drja. Crobatha (I. III. 1834.—I. IX. 1846.)¹ ter v detinskih letih svojih učenka Prešernova; in Ernestina, bila je po materi svoji glavni ter vsem takratnim literatom našim vele-zanimivi vir vseh tradicij o Prešernu; obedve — odločni, navzlic Blei-

¹ Ljubljanski Zvon 1890., str. 178. in 179.

weisu odkritosrčni čestilki poeta ter vsled svojih spominov tudi človeka Prešerna. Hej, ženski, — kam!² Naravnost čudno bi torej bilo, če bi vsled teh zvez njegovih ne bilo prišlo Cimpermanu kaj Prešernovega v roké!

Objavil nam je iz svojega „páberkovanja po slovstveni ostalíni“³ Cimperman o Prešernu tri drobne zanimivosti, — vse tri v Levčevem „Ljubljanskem Zvonu“ leta 1881.:

- 1.) 1. V. 1881., v št. 5.: O Preširnovem „Senáni“. Spisal Jos. Cimperman. (Na str. 312./14.)
- 2.) 1. VI. 1881., v št. 6.: Preširen gratulans. Spisal Jos. Cimperman. (Na str. 375./77.)
- 3.) 1. IX. 1881., v št. 9.: Preširnova „Nebéška procésija“. Jos. Cimperman. (Na str. 577./78.)

O „Svetem Senanu“ Prešernovem je bil Cimperman sicer še pred prihodom Ernestine Jelovškove v Ljubljano, še pred letom 1877.,⁴ iztaknil gledé „snovi“, ali kakor sam po takratnem pravi, o „predmetu“, o „glavni misli“ satire zanimivo paralelo v angleški literaturi: Thomas Moore (* 28. V. 1779., † 25. II. 1852.), sloveči angleški sodobnik Prešernov, da je namreč opesnil v svoji pesmi „St. Senanus and the Lady“ (Sv. Senán in dekle) — isto „snov“, isti *dogodek* kakor Prešeren v svoji, duhovitemu in dovtipnemu frančiškānu ljubljanskemu P. Benvenutu Chrobātu († 20. VI. 1880.) bajé namenjeni „meniški baladi“: „Sveti Senán“ (Krajnska Čbelica V., 15).

Kar je Cimperman zasledil tu o Prešernu, je stvarno droben in dober prispevek za komentar o praksi Prešernove *umetnosti*; za tiste čase naše pa je bila ta drobtinica naravnost prevratno odkritje, ki je ob njem trebalo takrat — zagovora Prešernove originalnosti! Pa je šel Cimperman krošnjariť s to svojo zanimivo drobtinico leta 1876. k „Novicam“, ki je njihov oče ravnokar leta 1875. bil sam objavil v Letopisu Matice Slovenske obširen prispevek o Prešernu. Toda — quod licet Jovi, non licet Cimpermano, ali sploh še komu; in doživel je Cimperman namestu objave le naslednjo veleznačilno izjavo Bleiweisovo:

² Prim.: Lujiza Pesjakova, Iz mojega detinstva. I. (Lj. Zvon 1886., str. 673. do 675.; in: Ernestina Jelovšek, Preširen — človek. (Lj. Zvon 1883., str. 595.); Spomini na očeta. V Ljubljani 1903.

³ Lastna beseda. (Lj. Zvon 1881., str. 375.)

⁴ „Am 16. Juli 1877 kam ich mit meinem Onkel Martin nach Laibach. (E. Jelovšek, Erinnerungen an Franz Levstik. Str. 3. rokopisa.)

Častiti Gospod!

Zeló razveselila me je unidan Vaša sestra, ko je prinesla mi pismo Vaše, — al kar mu je bilo priloženo, to ni za „Novice“.

Prešernov „Senán“ ali bolji kot Angležki ali ne — utegne „sub judice lis“ biti; to pa je gotovo, kar tudi Vi trdite, da je — predrzen; „Senán“ je prav karakteristikon *Prešernovih tendencijoznih* pesem. On, kjer je le mogel, je rad pikal duhovščino, kajti „liberalec“ je bil, ki bi ga bili današnji brezverski liberaluhi veselí. To sem mu jaz, ki sem ž njim mnogo let do smrti njegove⁵ bil v tesni zavezi, brez ovin-
(!) kov v obraz rekel. *Vino* in *ženstvo* bila sta njegova glavna ljubezen, in nobeden manj, kot on, je smel tudi frančiskan[om]u očitati, da se mu sanja od „deklice nedrij“, [kajti tudi za nefrančiskane je v socialnem življenji „modus in rebus“.]⁶ Zarad „vina“ in „ženstva“ je postal tudi *nesrečen* v svojem življenji, zato pa še bolj *satiričen* na vsako stran. On sam je bil vsega kriv. — — —

Prešerin je izvrsten pesnik slovenski, s katerim se po pravici moremo ponašati in ga v oblikah pesniških vsem drugim v izgled staviti. Ali || njega cultus ne sme pristransk biti, da ne postane — pretiran.

Kolikrat sem se jaz ž njim in *Kastelcem* zadnji čas pravdal zagovarjaje potrebo in sposobnost slov. jezika za uradne pisarne, kar sta ona — oba „*Sanzeleimänner*“ — zmirom odbijala. Oba sta bila le *pesnika* in nič *druzega* več, kakor je *Rieger* po pravici [Miklošiča] imenoval „*Slavista*“ a ne *Slovana*. [Pisma v „zapuščini“ njegovi, ki so v⁷ „letopisu“ Matičnem pričajo marsikaj.]⁸ 440

Memogredé sem Vam hotel to le omeniti ter Vam povedati, da ni vsaka *Prešernova* pesem tako nedolžna kakor se kaže — in tudi „*Senan*“ frančiskan je le — *zabavljica* menihom. [Kateri človek pa sme kamnje lučati na samostance, če niso vsi angelji!]⁹

⁵ Rokopis Bleiweisov ima tu pisno napako: njegovi.

⁶ Kesnejši dostavek Bleiweisov v pismu.

⁷ V rokopisu pisma je tu predlog pomotoma izpuščen.

⁸ Ta stavek je Bleiweis pripisal kesneje na to še prazno mesto svojega pisma. — Omeniti je tu, da so poprejšnji in pa ta odstavek (od besed: „Prešerin je izvrsten pesnik“ ... do: „pričajo marsikaj“) objavile „Novice“ 13. VI. 1883. na str. 191. pod III. Cimpermanovih XII odlomkov iz Bleiweisovih pisem: „V spomin dr. Jan. viteza Bleiweisa-Trsteniškega“. A značilno, da so dale „Novice“ o tisti dobi svetu le ta nedolžni odlomek: potvorjeno sliko — brez njenega pravega okvira!

⁹ Tudi ta stavek je pripisal (bolj natesnoma od druge pisave) Bleiweis svojemu pismu šele kot kesnejši dostavek, seveda še pred odpošiljatvijo lista.

„Novicam“ se le prilegajo podučne stvari, ki ne žalijo нравnih čutstev, in ker vem, da morete stvariti takih dobrih spisov, rad jih vzamem za naš list in Vam povrnem Vaš trud.

Z resničnim spoštovanjem

Vam udani

8/2 76

Dr Jan. Bleiweis

Tak sodnik je torej bil naš Bleiweis! Toda, potrebno je tu previdno vprašanje: Ali je dr. Bleiweis v najgloblji pristnosti svoji res takó *misli*l kakor je tu pisal, ali pa je *v resnici misli*l drugače, a le pisal takó „in usum delphini“? Je-li pisal torej pismo iz prepričanja ali iz politike?

Bilo je dober mesec pred gorenjim pismom Bleiweisovim, ko je poslal dr. Razlag istega leta, dné 2. I. 1876., iz Brežic na Dunaj Prešernovi hčeri Ernestini Bleiweisovo objavo Prešernove zapuščine v Letopisu Matice Slovenske, z naslednjo pripombo v pismu:

„Es wird Sie interessieren im mitfolgenden Jahresberichte der ‚Matica‘ Seite 153 ff. über den literarischen Nachlaß *D^r Pr.* zu lesen; ich habe dieses Buch heute erhalten und übersende es Ihnen gleich und werde mir schon ein anderes Exemplar gelegentlich kaufen. In Wien || lebt noch Hr. *Cigale*, welchem *D^r Pr.* einmal in Krainburg gesagt haben soll, er möge sich in Laibach vor der *svinčena beloba* hüten, womit er den heutigen Verfasser des obigen Artikels meinte. Ist Ihnen etwas von diesen Beziehungen bekannt? Mir kommt es vor, daß der arme *D^r Pr.* nicht nur von politisch-nationalen Widersachern, sondern auch von heimischen Dummköpfen verfolgt wurde.“

Odgovora Ernestininega nimamo. Vemo pa, da članka Bleiweisovega ni bila vesela;¹⁰ ujezilo, razsrdilo jo je Bleiweisovo kramarski nedostojno počenjanje zoper njenega očeta, da je v njej vzrastel tisti odločni sklep, da nastopi zoper Bleiweisa pravno pot zaradi lastninske in založniške pravice do Prešernove literarne zapuščine. Ta sklep svoj je v dnéh od 2. I. do 8. I. 1876. že razodela drju. Razlagu, ki jej že 8. I. 1876. svaré odgovarja:

„Nach meiner Ansicht werden Sie den ‚Vater des Vaterlandes‘ (ich halte ihn für den krainischen Oberherrgott) noch nicht mit Erfolg wegen des *Dr Prešérn'schen* Nachlasses belangen können, solange Sie nicht die Einantwortung haben. Was Hr. *Dr G.*¹¹ damit macht,

¹⁰ Prim. njene „Spomine“, str. 137—142.

¹¹ T. j.: *Gutmann* Emil, ki je bil tiste dni po takratnem „doktorand“, in je zbiral za Ernestino pravne listine o njeni dedni lastninski pravici do Prešernovih literarnih del. (Prim.: Zapuščinski akt Prešernov, str. 12./14.)

weiß ich leider nicht; im Sommer erinnerte ich ihn wol daran, aber ich hörte dann, daß er zu einer Prüfung fleißig zu studieren hatte. Nach Ihrer Fr. Mutter¹² werden Sie sich den ihr vom Bruder Franz zugefallenen Antheil¹³ müssen in Wien einantworten lassen, damit Ihnen sohin der väterliche Nachlaß eingewantwortet werden kann.“

In hkrati jej v istem pismu 8. I. 1876., natančno mesec dni pred gorenjim Bleiweisovim ddo. 8. II. 1876., pošilja še očetovsko tolažbo:

„Warum geben Sie sich dem Trübsinne hin? Das Geschreibsel des Dr. Bl. im *Letopis* über Ihren Vater soll Sie nicht kränken, dieser Mann versteht keine Sache gründlich, ist daher sehr einseitig und sucht jetzt den Schwarzen in Allem zu gefallen.“

Takó — sodobnik o Bleiweisu, ki ga je poznal in se ga neodvisen od njega ni bal; sodobnik, ki je imel v Ljubljani „5½ leta“ do sept. meseca 1875.,¹⁴ posebej kot glavar, dokaj opravka z njim ter dovolj prilike, da je presodil do dna politika in človeka Bleiweisa; sodobnik, ki je dovršil tri fakultete in ni bil ne lačen ne častihlepen, ampak bogat in le svojim idejam udan, pa vsaj v teh letih že v svojih sodbah premošljen, oprezen, brez zaletavosti.

Ali naj mu pritegnemo? Z omalovažujočo gesto: „Das Geschreibsel“!

Koncem meseca januarja 1876. je morala Ernestina že izporočiti drju. Razlagu — žal, da teh njenih pisem ne poznamo! — o prvem koraku dunajskega odvetnika drja. Pogaznika, ki jo je bil z njim seznanil (s pismom z dne 22. VIII. 1874.) ravno dr. Razlag, ter torej o prvem naskoku svojem zoper Bleiweisa; dr. Razlag jej namreč že 1. februarja 1876. piše:

„Wissbegierig bin ich auch, ob Hr. Dr. Pog. eine und welche Antwort von Dr. Bl. in Betreff Ihres Verlagsrechtes auf den väterlichen literarischen Nachlaß erhalten hat. Wahrscheinlich eine ausweichende oder gar keine.“

¹² Umrla na Dunaju meseca novembra 1. 1875., okoli 21. XI. („Spomini“, str. 115.)

¹³ Brat Ernestinin, † v Ljubljani 27. VIII. 1855. („Spomini“, str. 120; „Laib. Zeitung“ 1855, Nr. 200, pg. 869.)

¹⁴ Slov. Narod 1875., št. 132. (13. VI.). „Iz zanesljivega vira se nam poroča, da bode g. dr. Razlag Ljubljano zapustil in se zopet v Brežicah na slovenskem Štajerskem naselil. Zarad svoje bolezni baje se tudi misli političnemu delovanju odpovedati.“ In istotam, št. 199. (2. sept. 1875.): „(G. dr. Razlag) je zapustil Ljubljano in se, kakor smo že poročali, preselil v Brežice.“ — Novice 1875., list 24., str. 205. (16. VI.): „Gosp. dr. Razlag zapusti Ljubljano v 3 mesecih in

Pričela je Ernestina torej svojo odločno akcijo takoj in brez odloga, nepošteva je Razlagovih pomiselkov. In vlekla se je zadeva potemtakem vsaj dobre štiri mesece do tistega pisma z dné 1. junija 1876., ki si je ž njim odtrgal od srca Bleiweis priljubljeno tujo lastnino. Seveda je Ernestina obvestila drja. Razlaga z Dunaja v Brežice takoj o svojem uspehu, približno takó kakor nam pripoveduje o dogodku na str. 134. in 136. svojih „Spominov“, kar je razvideti iz naslednjega, nekoliko zakesnelega odgovora drja. Razlaga, ki je takrat že bolehal:

Liebes Fräulein!

Mein Magenkatarrh fängt erst jetzt an in etwas nachzulassen und nachdem mir außer meinen vielen Geschäften einige geistige Thätigkeit möglich ist, komme ich mich für Ihre sehr interessanten Mittheilungen über *Dr. Prešern* und *Dr. Bl.'s* Sendung an *Hrn. Dr. Pog.* zu bedanken.

Was den literarischen Nachlaß betrifft, so dürften Sie kaum jemals in die Lage kommen, daraus einen materiellen Nutzen zu ziehen, weil der Leserkreis, für welchen *Dr. Prešern* gegen die Ansicht des *Stanko Vraz* arbeitete, ein zu beschränkter ist. ||

Ganz die nämliche (mangelhafte) Begründung las ich unlängst auch von *Stritar* in seinem „Zvon“. Eine solche Localanhänglichkeit mag sehr rührend sein, aber ist sehr weit entfernt vom slavischen Patriotismus, welcher das *Kleine* dem *grossen Ganzen* unterordnen soll. Daher kommen wir auch nicht weiter und müssen im Weltconcerte weit hinter den germanischen und romanischen Völkerschaften zurückbleiben, weil wir kein genügendes gemeinsames Verständigungsmittel haben. Man liest auch mitunter von slovenischen Dummköpfen das Lamento, daß wir eine kleine Nation seien. Echte Abderiten das, diese kleinlichen Oberkrainer! ||

X. b. Ich würde Ihnen sehr dankbar sein, wenn Sie mir von dem Ihnen X. b. eingesendeten Nachlasse des *Dr. Prešern* Einiges zur Einsichtnahme einschicken wollten. Ich werde es Ihnen getreulich aufbewahren und retourniren, sobald Sie es verlangen. Natürlich würde es in meinem unverbrennbaren Kasten Ihrer weiteren Befehle harren. Vielleicht finde ich Zeit, diese Sache selbst bei einer kritischen Beleuchtung der Charakteristik *Prešern's* und des *Pygmaeen Bleiw.* zu benutzen. Ich

gré za advokata v Brežice, kjer bode tudi oskrbnik grajščine grofa Attems. „A istotam list 36., str. 302. (v sredo 8. sept. 1875.): „Dr. Razlag je pretekli teden zapustil Ljubljano preselivši se zopet v Brežice na Štajarsko.“

sichere Ihnen invorhinein allen Gewinn von Seite der oberkrainischen kleingrossen „Nation“ zu. Es wäre aber Schade, wenn man diese Bosheit dem „Vater des Vaterlandes“ nachsehen würde. ||

Ihre Briefe bekomme ich am sichersten, wenn Sie sie Freitags Abends aufgeben. Machen Sie sich nichts daraus, wenn ich Ihnen nicht prompt antworte, ich kann eben nicht immer, wie ich möchte. Vielleicht verliert sich aber der Magenkatarrh im Laufe dieses Jahres, weil ich kein Laibacher Sumpfwasser zu trinken und in Suppenform zu essen brauche und dann werde ich schon wieder braver werden.

Notizen über Dr Prešern schreiben Sie nur fleißig auf, wie sie Ihnen einfallen, man kann nicht wissen, ob selbe nicht einmal benützt würden.

Mit freundschaftlichem Grusse

Ihr

aufrichtiger Freund

Ramy R. 3/7 876.

Radoslav.||

Sam dr. Razlag je bil torej mnenja, da škoda — zlobi prizanesti!
(Dalje prihodnjič.)

F. GOLAR:

ČRN VIHAR.

KRAS, leta 1917.

Črn vihar po skalah bije —
od obzorja gre bučanje,
težko, težko vzdihovanje,
živ mrlič k nebesom vpije.

Kaj bojim se, poln nemira?
Za življenjem in grobovi
večni pojejo zvonovi
v slavi angelskega pira.

◀ KNJIŽEVNA POROČILA. ▶

Milan Pugelj: Črni panter. Založila „Umetniška propaganda“ v Ljubljani. 1920. Cena 30 K.

Milan Pugelj spada med „priljubljene pisatelje“, to je, berejo in tudi kupujejo ga vsi, ki pri nas berejo res zato, ker radi berejo, in to brez vsake postranske misli. Tudi občinstvo (ne masa, zakaj masa bere „Grofico beračico“) hodi svoja pota: javna, oziroma oficijelna kritika bi bila lahko Puglju še tako neugodna — čim si je pridobil svoj krog, je bilo zagotovljeno, da mu ostane zvest, dokler si ostane on samemu sebi. Pugelj je znal namreč to, kar je hotel povedati, vedno prijetno povedati: jasno, gladko, večinoma še šegavo. A ne samo humorja, tudi tega, kar imenujemo esprit, mu ni manjkalo. Da bi bil hotel in mogel dati še več, tega od njega skoraj že nismo več pričakovali, še manj zahtevali. Tem bolj veselo presenečenje pomeni zato ta njegova najnovejša zbirka — ta umstvena, čustvena in posebno še umetniška poglobitev, ki jo najdemo tu. Toda če je prva po vsem tem, kar je šlo čez njega, še nekako naravna — kajpak zato nič manjša čast mu, da ga težko kladivo usode niti z bedo, niti z boleznijo ni zdrobilo, ampak nasprotno prekovalo — ta umetniška poglobitev kaže ravno zato ker je ni pripisovati zunanjim udarcem, da je bila postulat njegove duševnosti same. Sicer ne moremo reči, da bi vseh teh dvanaest novelic in črtic stalo na isti višini. Ne da bi hotel trditi, da bi katera ne bila vredna objave — knjige so naposled za ljudi in „wer vieles bringt, wird manchem etwas bringen“ — vendar bi v nekaterih, kakor n. pr. „Tilda na Križu“, „Pesnik“ s „Črnim pantrom“ vred, ki je dal knjigi naslov in bi ji naj dal morda celo nekako signaturo, ne mogel najti tistega „veselega presenečenja“, o katerem govorim gori. Tudi „1915“ in „Prebujenje“ ter „Hude noči“ in „Vesela zgodba“ bi ne bile dvignile Pugljevega imena. Na odločno umetniško višino pa se je pisatelj povzpел z ostalimi petimi. Mene je najbolj iznenadil „Čeremošnik“. Ta lapidarnost v besedi in dejanju, ta do popolnosti izvedena ekonomija, ki je pa tudi ne kazi niti najmanjša škrtost, tisti čudoviti kontrast med notranjo in zunanjo tragedijo, vse to nam je ustvarilo umetnino, kakor jih nimamo mnogo. Morda ravno zaradi te dovršenosti v „Čeremošniku“ me nekoliko manj zadovoljuje „Fronek“ — tudi psihološka stvar brez „psihologiziranja“ — ki bi ga človek lahko ravno tako vzljubil: zdi se mi, da se je pokazala poeta, na sebi sicer prelepa, le malo preveč jasno na dan ali pa da priprava nanjo navzlic obsežnosti ni prava. Vse znake „novega“ Puglja nosi tudi „Hrepenenje“. Kar se tiče dikcije, bo treba ti črtici priznati celo prvenstvo med vsemi, v srce pa menda ne bo posegla nobena tako globoko kakor „Mika“. Če ne, da te zgrabi še bolj „Igra“, kjer pisatelj sam, čisto naravnost in s skoraj suhoparno preprostostjo pripoveduje o svojih težkih dneh. Hvala Bogu, da je konec le pomota... Klavir je še odprt, in ker se je vrnilo tudi ljubo zdravje, poslušamo in čakamo...

Dr. Iš.

Karel Širok: Jutro. V Trstu, 1920.

Vso zbirko moti že na prvi pogled neubranost: poleg svežih otroških pesmic naletiš na kopico pesmi, ki niso ne za deco, ne za odrastlega; manjka jim one

prvotne naivnosti, ki je za otroka tako značilna, odraslega čitatelja pa kaj čudno dirne tu pa tam posejano sentimentalno razpoloženje, ki zbuja vtis šablone.

Koliko bi zbirka pridobila, če bi bila po vsebini krajša, in bi bile ostale strani izpopolnjene z ljubko mladinsko poezijo, ki se zrcali v pesmih „Pri polžu“, „Stržad in rega“ ali „Želodek“. V „Svatbi na morju“ je kaj dobro izvedena paralela med zunanjim in namišljenim dogodkom, in v „Murnu“ je spretno uporabljeno načelo: maksimum vsebine, minimum oblike.

Na premnogh mestih pa se spomniš Župančiča in ta vpliv je ponekod tako jak, da docela prevlada pesnikovo individualnost; tako v „Vrabcu“, čigar konec je vrhu tega še nerodno žalosten. Neko oddaljeno sorodnost z Župančičevim slogom kaže „Breza“, medtem ko spominjata pesmi „Jesenska“ in osobito „Kam gredo?“ na Aleksandrova. „Prekmurska pesem“ je samosvoja in jo poleg jedrnatosti izražanja odlikuje rahla otožnost, ki veje iz teh stihov. — Že prej omenjeno napako narejenosti in prisiljene žalosti očituje pesem „V čolnu“, katere zadnja kitica končuje z bledim, za otroka nejasnim verzom „srce spomine si budi“. Tako je tudi docela šablonski in otroku tuj vzklík „sij nam (namreč solnce) dneva car“ („Sirotek“). Pesem „V gozdu“ (kako prozajičen je prvi verz v prvi kitici!) bi bila lepa, ali otroku gotovo ni namenjena. Vojne pesmi ne prinašajo sicer ničesar posebnega in tudi doživetja v njih niso podana na kak nov, svojevrsten način, vendar so v svoji preprostosti lepe in se tu pa tam dojmijo čitatelja.

Na nekaterih mestih motijo nerodne ali napačne rime, kakor: vasesm — vsem (str. 11.), vrne se — srce (34.), oče — joče (49.), poljē — vse (69.), morjē — vse (72.).

V celoti ni zbirka ravno slaba in bo kljub neuspehim in neprimernim posameznostim za mladino dobra čitanka.

Miran Jarc.

Ivan Albreht: Paberki iz Roža. 1920. Natisnila in založila Zvezna tiskarna v Ljubljani.

Kdor hoče spraviti takozvano narodno blago v knjigo, ima troje glavnih poti: ali ga od naroda-avtorja primerno prepiše — pri nabiravcih narodnih napevov bi rekli sharmonizira — ali ga nekako „sparafrizira“, ali pa ustvari že samostojno delo. Ker ni dvoma, da se celo v človeku, ki je pretežno esteta, spričo narodnega blaga oglasi neko „zanimanje“, ki sega že v znanstveno polje, lahko pojde mimo tega dejstva in po tretji poti oni, ki ve, da bo dal iz svojega toliko, kolikor je treba, da pozabimo to vrzel; vsak drugi pa se mora odločiti ali za prvo, najpreprostejšo, ali pa za — srednjo pot. Ta pa tu ne samo, da ni že ipso facto najboljša, ampak je celo najkočljivejša pot. Zahteva namreč ali izrednega takta — recimo kar: talenta — da najdeni dragulj pod preobraževavčevimi rokami še bolj zažari, ali pa vsaj velike opreznosti in resnobe, da se kamni ne okršijo ali celo zatamnijo. Zdi se — če mora človek šele ugrabiti, je pisatelj sam kriv, ko pa ni napisal vsaj nekaj besed predgovora, po katerih knjižica kar kriči — zdi se, da si je Ivan Albreht izbral to srednjo pot, potem pa stvar bolj na lahko roko vrgel na papir. Razume se, da se mu delo tako ni moglo posrečiti in da ne zadovolji niti „znanstvenika“, ki si mora svoje jedro šele izluščiti, a tudi ne esteta, ker je pisatelj iz narodne napravil čisto — literarno stvar.

Ce pa vzamemo stroge kritikarske naočnike izpred oči, je ravno tako malo dvoma, da ostane pred nami ne samo pisateljev lepi namen, ki nam je hotel — v dobi najživejšega zanimanja za naše transkaravanske brate — pokazati del še ne dvignjenega zaklada za gorami, ampak tudi sedmero res zanimivih in originalnih pravljič — če ne za majhne, pa velike otroke; zakaj to je naravnost zanimivo, kako malo — „morale“ je v njih... *Dr. Iš.*

Dr. Leonid Pitamic: Pravo in revolucija. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani 1920. Str. 23. Cena 7 K 50 v.

Vsi ocenjevalci so hvalili to delce, da je izvrstno, globoko znanstveno in da je izreden pojav. To vidiš na prvi hip: razlikuje se od naših dosedanjih kompilatoričnih pravnih razprav kakor zvonik od kozolca. Toda kljub temu vprašam: Ali je res ob tej metodi pravoznanstva v nas samih tista moč (str. 23.), da bomo ustvarjali, delili in našli pravico? Poglejmo globlje! Pisatelj pravi (str. 13.), da je metodologično spoznavanje pravnega reda, kakor sicer vsakega sistema pravil, ki jih ima izvrševati organizirana hijerarhija, podobno metodi teologičnih ved. V teh besedah je pisateljeva izpoved, da tičimo v pravniški tehniki še daleč, daleč v preteklosti, in da je vsa velikanska gospodarska revolucija, za njo pa tudi naša politična revolucija zgrmela preko glav naših pravnikov liki burja brez sledu: pisatelj propagira filologično-dialektično metodo, ki so jo dobili Nemci v 16. stoletju z rimskim pravom. Auguste Comte je v vsaki znanstveni stroki razločeval tri dobe: 1.) teologično ali basnopisno, 2.) metafizično ali abstraktno, 3.) znanstveno ali pozitivno. Prvi so sredstva prevare razodetja in božje sodbe, druga se poigrava s pojmi in konstrukcijami, a tretja doba je doba opazovanja, poizkusov in izkušenj. Pravoznanstvo tiči še globoko v metafizični dobi. Resnica je, da je nesrečna nemškoroimska dediščina, naša današnja pravna znanost, najbolj slična teologiji, o kateri dvomijo, je-li sploh znanstvena veda. Prikazni metafizične bolezni so pisateljevi reki: pravo brez pravne moči ni pravo; pravoslovje je logična veda; so osebe, ki so po pravnem redu pooblaščen izreči, kaj je pravo. Kako moreš k tem načelom vzporediti dejstvo, da dela Anglo-Amerikanec empirično ter da je način pravnega studija na Angleškem in v Severni Ameriki laže razumljiv, nego da rečeš, da je to opazovalna veda, oni drugi pól in čisto drug svet? Ako trdiš: „dejstvo je, da je pravo edino-le tisto, kar smatrajo za pravo osebe, ki jih pooblašča pravni red, da določajo, kaj je pravo“, potem zametaš opazovalno pravoznanstvo in dovolj ti je metafizična uganka: „fino juristično kulturo doseže le ta, ki zna abstraktno misliti in iz splošnih idej sklepati na posamezne slučaje, toda — empirična metoda je na vsak način praktična.“

Vsaka veda, tudi pravna znanost, mora utirati pot kulturnemu napredku, ne pa mu obotavlja se slediti in za njim zaostajati. Pravo je vendar nekaj, kar živi, kar se samo od sebe snuje in presnavlja. Gény (libre recherche scientifique) je že davno določil, da se mora pravo zdržema in popolnoma prilagajevati rastočim potrebam socijalnega žitja. Pravo mora imeti instrument, ki zmerom snuje tako prilagajevanje. Ta instrument je pravna razlaga, ki ustvarja. „Življenje, potrebe in nazoni narodov se vedno izpreminjajo, zato se pravo kot red vseh človeških odnošajev slično vedno izpreminja ter se ob vsakem novem odnošaju življenja iznova oblikuje, ono iznova nastaja.“ (Adickes.) „Recimo kar naravnost, zakaj je toliko teh sramotnih očitkov, pa priznajmo, da se

jurisprudence znanstveno niti nismo učili niti je nismo znanstveno proučevali; nikoli nam ni bila opazovalna veda, zakaj apriorizem klasične šole nam je to zabranjeval." (Gross, Kriminalpsychologie.)

Red v zajednicah ustvarjajo pravne norme. Pisatelj pravi tudi, da je problem družbe, čeprav prepovršno raziskovan, do sedaj le dognal, da ne smemo trditi, da mora imeti družba fiksirano ali spisano normo. Kdor je to spoznal, ta si mora biti svest, da ne sme zamenjavati pravne norme pa pravnega stavka. Pravni stavek je zgolj za vse obvezni slučajni zapis v zakonu ali v pravni knjigi. Pravna norma je prosta, ona je pravilo ravnanja v zajednici (Ehrlich). Pravni norm je mnogo več ko pravnih stavkov. Tudi dandanes jih je več v izporočilu, pogodbah in statutih, ko v zakonikih. Opazovanje, intuitizem, posploševanje in izenostavljanje doznatkov, to je ključ, da razumeš Angleže in Amerikance ter vso pravno znanost.

Socijologičnega premotrivanja Pitamičevo delo ne more prenesti, ker se prašanje revolucije in prava ne da rešiti ob pravnih stavkih. Niti tedaj ne, ako bi priznaval pisatelj normo, kakor jo zares priznava. Treba je tej normi pripoznati pravotvorno moč; to pa pisatelj negira. V avtoritarni obliki pravnih stavkov je proglašeno pravo vseh evropskih držav razen Anglije, enako je proglašeno tudi upravno in pravdno pravo vseh teh držav. A celo pri državnem, upravnem in pravdnem pravu so dognali normativno važnost dejstev, konvencionalnega pravila in prakse oblastev, in dokazali so, da niti ta prava niso zgolj od pravnih stavkov zgrajena. Kar se pa tiče zasebnega in kazenskega prava, je naravnost krivo misliti, da je pravo zgolj skupek pravnih stavkov. Dijalektična metoda zastira pisatelju važnost norme. Zato je zagrešil zaključek, da ima moč nad zakonom, kdor ima pravico interpretacije po pravilih logike in etike, katerih ne garantirajo več pravne norme, ampak verske in moralne. "Prisega da je versko ali moralno opravilo? Ali ni že Schopenhauer rekel, da je prisega metafizični oslovski most gospodov pravnikov?"

Kar se tiče interpretacije spisanega prava, nas zajemajo vrzeli tega prava. Tukaj pa operirajo, bog se nas usmili, vsi pravniki sedanjega časa s filologijo in v sojenstvu pač samo po dveh načinih: z zaključkom sličnosti in z obratnim zaključkom. Za tako interpretacijo interpretiranja seveda ne more biti več nobenih pravil, toda še manj je pravne varnosti. Vprašajte odvetnike, povedo vam, kako je glede te reči!

Preuveličevanje abstraktnih konstrukcij pripušča pisatelju, kadar ocenjuje domače razmere, da se zelo previdno poslužuje kondicionalnih obratov. Sociolog postavi proti vsem tem pogojnikom trditve, ki stoji kakor skala: pravo ustvarja družba. Dokler nima organov za spisovanje pravnih stavkov, živi narod ob normah. Taka doba je po vsaki revoluciji. Pri nas obsega čas od preobrata do sklicanja narodnega predstavništva in dalje še tudi čas, ko je narodno predstavništvo bilo, a ni delovalo. Ko ga ni bilo, in ko je bilo, a ni poslovalo, obojno to zlo je isto zlo. Je nekaj norm, ki morajo nujno biti proglašene v pisni obliki. Pa pride ministrski svet in ukaže srbsko kazensko novelo za Slovenijo. Ta ukaz se izvršuje in velja in — tako pravi konstrukcija — „bi se torej dal mogoče smatrati kot nekaka *lex specialis* napram manifestu regentovemu". A takoj so pomisleki, ker je „manifest ustanovil formalne kompetence, dočim izpreminja ukaz materialno pravo... Zaključek: „ne vemo, kako pravno

moč imajo pri nas avstrijski zakoni, zaradi tega tudi ne vemo, kdo jih sme izpreminjati" (str. 10.). Tako pojmoslovje se mora zasukati v *circulus vitiosus* (primerjaj izvajanja na str. 9. in 10.). Zato se kača grize v rep. Tej teoriji se ne bo godilo bolje, če pričaka spisano ustavo, ker ni zmožna, da bi objela našo živahno zakonodajo, ki se sedaj vrši pri izvrševanju proste kolportaje pa gori do eksproprijacije stanovanj.

Da je revolucija upor družbe proti pravnemu redu, je tudi sociologovo izhodišče. Nov pravni red je program revolucije, ki je završena, ko je novi pravni red uzakonjen. Za to je treba novega ustavnega zakonodavca. Revolucijska doba, ki leži vmes, pozna več ali manj pooblaščenecv, kateri imajo od družbe faktično moč, dajati ji začasno pravnih stavkov. Uzurpacija ukazovanja privede kaj lahko do novih revolucij. Zgledov je v naših dneh pač dovolj. V redu je ukazovanje pravnih stavkov tedaj, kadar je oznanjeni pravni stavek identičen pravnim normi, saj narod kar pritrdi, ako dobi njegovo pravilo ravnanja zabeleženo avtoritarno obliko, ki je včasih zelo nujna reč. V redu je ukazovanje tudi vsekakor, kadar ukaz pogodi in anticipira narodovo voljo: pravni stavek postane potem tudi norma. Toda drugače je, kadar bi prišel pravni stavek z normo navzkriž. Oktroirana oznanitev bi rodila konflikt s pravilom ravnanja novega pravnega reda. Narod bi šel svojo pot, oblastvo svojo. Niz revolucij je ponekod kar nepregleden. Pri nas opažamo, da ta in oni, skoraj bi lahko rekli: vsak, ki se čuti dosti močnega, zakonodavstvuje za svoje področje, in dogaja se, da zavrže ukaz višjega „zakonodavca“, češ, tvoj pravni stavek nasprotuje normi ali poprejšnjemu pravnemu stavku ali obema. Množe se konflikti zaradi uzurpacije moči za dajanje pravnih stavkov; konflikti zaradi enunciranih pravnih stavkov, ki nasprotujejo normam novega pravnega reda, včasih pa normam izpred revolucije, katere bi radi obdržali; tudi že konflikti zaradi jasnih novih norm, ki so se začele majati, ker niso bile pravočasno zlite v spisano obvezno obliko. Vse te večje in male revolucije, karakteristikon pravno nezrelih, so podobne križajočim se krogom valov v vodi, kadar meče mnogo ljudi kamenje vanjo. Da se gladina umiri, kadar so pračarji zapodeni proč, to ve vsak. A sedaj je tako. Nekateri bi radi, da bi se našel nekdo, ki bi imel moč, enega ali drugega, ker je le preveč škodljiv, takoj napaditi. Zato se čuje želja, naj se sestavi upravno sodišče, pa želja, naj celokupno ministrstvo manjše „zakonodavce“ odstrani. Dejstvo je, da je avtoritarno oznanjenih pravnih stavkov več ko dovolj. Kolikor je takih, ki ustrezajo normam novega pravnega reda, toliko je naper bodočim zakonom. Da jih bo zakonodaja toliko odklanjala, v tem se zrcali po vsi priliki tisti najbolj naivni diletantizem našega revolucijskega kodificiranja, saj meni to naredbarstvo, da treba zlo samo avtoritarno prepovedati, pa ga odpraviš s sveta.

Tem peštrim prekucijam abstraktna metoda prav tako ni kos, kakor ni bila kos vsem najbolj važnim prašanjem naše dobe, ki obstoje v pravnem življenju, a v pravoznanstvu še ne, n. pr. trustom, kartelom itd. Le obče državoznanstvo je v naših dneh zares znanost, vsepovsod drugod tičimo v srednjem veku. Niti znanstvenega pojma za pravo nimamo. Kadar vzporedimo svoji retrospektivnosti ameriškanski intuitizem, nam zmanjka sape. Socijolog zabeleži in raziskuje dejstva, in to opazovanje ga uči, da pravna vira nista samo dva. Le on razume pomen angleških precedents in nespisane ustave, pomen tradicije in prava navad, pa tudi moč angleškega sodnika.

Dijalektična veda ne pozna mož, ona konstruira dedukcije. Ko pisatelj hvalevredno omenja določbo § 7. o. g. z., me obide skrb, kako bodo naši abstraktno gradeči sodniki ob sedanjih razmerah sodili po naravnem pravu in „upoštevaje vrhutega naš novi državnopravni položaj“. Naši sodniki ne umejo pravotvornega ustvarjanja, tudi ne morejo pravotvorno delovati, saj so vendar vkovani v oficijalno interpretacijo predmarčnega časa. Tam, kjer avtentično razlagajo „voljo zakonodavca“ dvorni dekreti in dvorni pisarniški dekreti, tam, kjer je dogma, da vrzeli ni, pripuščala zgolj „teoretične nagone“ (Unger je pozneje ta nazor izpremenil), tam, kjer so rajši delali z najslabotnejšimi analogijami in z najbolj predrznimi dedukcijami, tamkaj si nikarte ničesar ne obetajte s tem, da je uporabljati „naravna pravna načela“. Mnogo se je pisalo o tem, ali je pravilna pomisel, da stoji nad pozitivnim pravom neko „višje pravo“, ki je merilo kritiki obstoječih zakonov in ki iz njega črpa zakonodaja. Toda vse te teorije o „naravnem pravu“ in „pravilnem pravu“ so obsoletne, zakaj gotovo je to, da je takozvano „višje pravo“ tisto pravo, kadar sodi sodnik „selon les règles qu'il établirait, s'il avait à faire acte de législateur“. Ne bojte se pravosodnih pokrajinskih revolucij in zmot, naši nesocijologični sodniki so zvezani po judikatni knjigi, „Spruchrepertorijih“ in zbirkah filologično-dijalektskih sodb.

Poglaviti pomen Pitamičevega predavanja je v tem, da odkriva, ker stoji na metafizičnih tleh, nezmožnost stare metode, usvojiti si in ukoristiti si človeške napredke, spoznatke nenemških pravoslovcev in pridobitve nenemških pravnih sistemov. Ta pomen obelodanjenega predavanja je velik. Zdi se, da tvori dekanovo predavanje, ko se je odvijalo slovenska pravna fakulteta, mejnik nove dobe, ki nam donese spoznatek, da je pravoznanstvo, teoretično in praktično, del družabnih ved.

Dr. Franc Goršič.

Markič Mihael: Izpopolnjena in izenostavljena silogistika. (Dalje.)

Bistvena razlika med „matematičnim“ in „logičnim“ je že na prvi pogled tako velika, da se na nji a priori razbije vsaka koncepcija kake znanstveno plodovite algebrske logike. Te konsekvence tudi dejstvo ne odpravi, da si je ravno najnovejša matematika svoj stari delokrog bistveno razširila, namreč v obliki moderne „teorije množin“ (Mengenlehre.) Ze *R. Dedekind* („Was sind und was sollen die Zahlen“, Braunschweig 1883.) pozna neko „najenostavnejšo znanost“, ki hoče biti le „logika“ števil, stoječ na stališču, da izvirajo ta števila neposredno iz temeljnih logičnih zakonov. Na vsak način pa spada kot ustanovitelj moderne teorije množin semkaj pred dvema letoma umrli *G. Cantor* („Grundlagen einer allgemeinen Mannigfaltigkeitslehre“, Leipzig 1883.), ki je pojem „množine“ bil v resnici otrešel malone vsakega „matematičnega“ značaja. Toda tudi ta teorija množin ne pomenja prav nič algebrski logiki. Če se vzame namreč pojem „množine“ v resnici tako, da izgubi vsak „matematični“ značaj, tedaj pa tudi ne pomeni nič drugega več nego „predmet“, t. j. sploh „nekaj“. Tedaj pa seveda tudi teorija te „množine“ v kolikor se namreč izvede dosledno, t. j. kot teorija te „nematematične“ množine, sploh ni več nobena matematika, temveč ravno teorija predmeta, torej moderna „predmetna teorija“, ki je, o čemer dandanes ni več dvoma, čisto filozofska panoga. Potemtakem pa tudi logika, ki sloni na tej „nematematični“ teoriji množine (predmeta) sploh ni več „algebrska“, temveč predmetnoteoretična in s tem zopet čisto filozofska logika. Vendar se pa moderni teoretiki množine s Cantorjem vred ne držijo dosledno take nematematične množine,

temveč raziskujejo pri svojem faktičnem delu nazadnje vsepovsod le pravo, matematično množino in se vzporedno s tem čisto prav efektivno poslužujejo tudi specifično „matematičnih“ metod. Za vse te teoretike, v kolikor hočejo s svojim delom nadomeščati logiko, pa veljajo isti ugovori, ki so se nam bili vsilili zgoraj nekako že na prvi pogled; tudi vsi ti množinski teoretiki, ki hočejo kot taki biti tudi logiki, zanemarjajo prepad med „matematičnim“ in „logičnim“. To bodo, upam, še jasnejše pokazala naslednja izvajanja, kjer hočem podati tudi zadnji razlog, zakaj sploh nobena algebrajska matematika in nobena matematična teorija množin ne more „logike“ v znanstvenem smislu besede ne nadomeščati, ne bistveno izpopolnjevati, in sicer ravnotako ne nadomeščati in ne bistveno izpopolnjevati, kakor smo to mogli reči že gori o geometriji. —

Kogar zanima zgodovinski razvoj matematične logike, temu svetujem, da si ogleda A. T. Shearman: *The development of Symbolic Logic*, London 1906. Kratek oris tega razvoja poda tudi Ziehen: *Logik*, 1920, ki mu v nekaterih točkah sledi tudi moj očrt. Izmed dandanašnjih matematičnih logikov samih se pa tudi od nasprotnikov splošno cenijo, ker so na vsak način izvrstni „matematiki“, n. pr. *Louis Couturat* (+ 1914.): *Les principes des mathématiques*, Paris, 1905.; *Manuel de logistique*, Paris 1905.; *L'algèbre de la logique*, Paris 1905. (*Scientia*) i. dr. — *Felix Hausdorff*: *Grundzüge der Mengenlehre*, Leipzig, 1914. — *Julius König*: *Neue Grundlagen der Logik, Arithmetik und Mengenlehre*, Leipzig, 1914. — *Ernst Mally*: *Gegenstandstheoretische Grundlagen der Logik und Logistik*, Leipzig 1912. — *Henri Poincaré* (+ 1912.): *Les mathématiques et la logique*, *Rev. de métaphys* 1905/13. *Science et méthode*, Paris 1909. — *Bertrand A. W. Russell*: *The principles of mathematics*, I., Cambridge 1903. i. dr. — *Alf. North Whitehead*: *A treatise on universal algebra*, Cambridge, 1898. — *A. N. Whitehead and B. Russell*: *Principia mathematica*, I., 1910. itd.

Da spoznamo razmerje, ki ga edino more kazati vsa matematična — bodisi geometrična, bodisi algebrajska — logika napram logiki v navadnem pomenu besede, si nam je treba le nekaj podrobneje ogledati razmerje matematike kot posamezne, eksaktne znanosti napram logiki sploh. Matematika — temu bo pritrdil vsak matematik — je znanost o količinah (kvantitetah) kot takih, tako da moremo naravnost postulirati toliko podved „matematike“, kolikor je vrst „količin“. Tradicijska matematika razpravlja o prostornih in številskih količinah, pri čemer se prve tičejo navadnega, t. j. tridimenzionalnega (Euklidovega) prostora, druge pa posameznih, t. j. določenih števil (0, 1, 2, 3, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, — 1 itd.) ali kvečjemu takih splošnejših terminov, ki se dajo zamenjati s katerimkoli teh določenih števil (a , b , c , x itd.): tem raznovrstnim količinam odgovarja tradicijska geometrija na eni in tradicijska aritmetika, oziroma algebrajika na drugi strani. Poleg tridimenzionalnega se pa dajo zamisliti tudi večdimenzionalni prostori, poleg določenih števil, oziroma njih splošnih terminov se nahajajo tudi docela nedoločena „števila“, za katere se rabi boljše izraz „množina“ (semkaj spadajo tudi „kompleksna števila“). Ti svojevrstni prostori in ta svojevrstna števila so spojena zopet s svojevrstnimi količinami, ki so bile dale tudi že povod nastanku dveh novih matematičnih ved, namreč moderne „geometrije prostora“ in moderne „množinske teorije“. Vse to je znano; kar pa se pri vsem tem ravno dandanes tolikrat pozabi, je to, da so vse te matematične vede — vede o teh ali onih količinah kot takih, oziroma da ni „matematične“ znanosti, ki bi kot taka ne bila le „količinska“ znanost. Tu ne pomaga prav nič, če množinski teo-

retik trdi, da se njegov pojem množine prav nič ne ozira ne na točke ne na število elementov množine, ker je njegova množina le neka sklopitev elementov v novo celoto, torej le nekaj, kar iz svojih (kakršnih — in kolikršnihkoli) elementov *sestoji*. Čisto količinski značaj „množine“ sledi pri tem iz dveh posledic te (tudi v resnici edino možne) definicije množine sploh, pri tem iz posledic, na katerih sloni tudi vsa množinska teorija: 1.) elementi množine se kot taki dajo šteti, čeprav morda ne vselej prešteti in 2.) ostanejo kot taki pri vseh sklopitevah v množine popolnoma nespremenjeni. Četudi torej množinskemu teoretiku „množina“ ni isto kar „vsota“ v smislu kake aritmetične operacije $Vs = a + b + c \dots$, sta vendar obedve čisto količinskega značaja: tudi „vsota“ je količinskega značaja, ker se njeni elementi dajo šteti in ker ostanejo ti elementi tudi v vsoti kot deli te vsote nespremenjeno ohranjeni (tako vsebuje 12 kot vsota iz $7 + 5$ v sebi kakor 7 tako 5). Že tukaj se jasno vidi, da tudi „množina“, torej najsplošnejši „matematični“ pojem ne more nikdar nadomestiti kakega „logičnega“ pojma ali kake od logike obravnavane, t. j. splošne sodbe. Logičen pojem n. pr. človeka sploh ne „sestoji“ iz pojmov tega in onega posameznega človeka kakor tudi predmet „človek sploh“ ne „sestoji“ iz tega in onega posameznega človeka, kakor „sestoji“ množina iz svojih elementov: dočim množina iz svojih elementov *sestoji*, logičen pojem za vse posamezne predmete *velja*, ker ravno razmerje n. pr. med „človekom sploh“ in tem in onim človekom ni, kakor pri množini, nobeno kvantitativno, temveč svojevrstno *kvalitativno* razmerje. Vzporedno s tem se tudi nikakor ne da reči, da ostanejo „elementi“ kakor ta in oni posamezni človek, če prehajam od teh elementov do „človeka sploh“, nespremenjeni v tem zadnjem kot njegovi deli (!), kar pa velja nujno za vse elemente, če prehajam od njih do dotičnih množin. Ista disparatnost napram temu kvantitativnemu razmerju se pokaže takoj tudi pri sodbah. Kak smisel naj ima, reči, da „sestoji“ n. pr. splošna sodba: telesa padajo na tla, iz posameznih sodb kakor: ta krogla pade na tla, ta kamen pade na tla... kot iz svojih *delov*? Tudi tukaj torej ne pomeni prehod iz posameznih sodb do splošnih (indukcija), oziroma iz splošnih do posameznih (dedukcija) nobenega prehajanja iz elementov do množine, oziroma iz množine do elementov. Ravno tako ni pri sklepanju kot takem razmerje med premisami in konkluzijo nobeno kvantitativno razmerje; nobena konkluzija katerekoli sklepne figure (*barbara*, *celarent* itd., tudi *hamalip*) v absolutno nobenem smislu ne „sestoji“ iz svojih premis, kakor sestoji množina iz svojih elementov, temveč vsaka konkluzija *salva veritate* dotičnega sklepa le „*velja*“ če „*veljajo*“ njene premise. Tudi razmerje med sklepom in premisami — ki ga imenujem razmerje vključevanja, oziroma izključevanja dejstev — kot tako ni nobeno količinsko, temveč neko svojevrstno *kvalitativno* razmerje. Že tu se vidi, da „matematika“ ne more niti tam, kjer je v predmetnem oziru dosegla vrhunec splošnosti, to je niti kot moderna „množinska teorija“ nadomestiti, kaj šele utemeljiti logike v navadnem pomenu besede, in sicer enostavno zato ne, ker je in ostane tudi ta matematika količinska veda, pečajoča se z bistvom in zakoni količin, dočim je in ostane logika v navadnem pomenu besede veda o *pravilnem* mišljenju *sploh* in njegovih zakonih, pečajoča se torej na eni strani n. pr. s pojmi, sodbami in sklepi, na drugi pa z *najsplošnejšimi* predmetnimi zakoni (istovetnosti, protislovja, zadostnega razloga itd.), ki utemeljujejo *vsako* pravilno mišljenje, naj se tiče to mišljenje kake količine ali kake kvalitete, in ki torej na noben način niso in ne

morejo biti le *količinski* zakoni. Ker je logika ravno najsplošnejša disciplina, zasledujoča zakone, ki jih mora brezpogojno predpostavljati vsaka druga znanost, ne more tudi nobena „matematična“, to je specifično količinska znanost nadomestiti te logike, ker mora tudi ta, če noče takoj zgubiti vsakega smisla, predpostavljati vse one zakone, ki veljajo kakor za kvalitete tako za količine in ki jih *kot takih* ne more *pojasniti* nobena „matematična“ formula.

Zdaj je pač umljivo, zakaj je bil že gori omenjeni *Vieta* postavil svoj zakon homogenitete (predmetov) in zakaj je *Hamilton* učil kvantitativni značaj predikatov; le tedaj, če bi vse vesoljstvo bilo v resnici le vesoljstvo količin, bi „matematika“ v svoji najsplošnejši obliki bila istovetna z „logiko“. Tedaj bi pa seveda tudi vse najraznejše posamezne znanosti bile le najraznejše posamezne „matematike“. Vsakdo pa ve, da se nahaja tudi med najeksaktnjšimi znanostmi cela vrsta nematematičnih ved; za zgled naj služijo le n. pr. zgodovina, jezikoslovje, zemljepisje, mineralogija, kemija, biologija itd. Da se pa marsikatera iz teh ved s pridom poslužuje matematike kot svoje „pomožne vede“, ni noben ugovor proti nematematičnemu značaju nje same: jezikoslovje je navezano tudi na zgodovino, biologija na kemijo in fiziko, geografija na geologijo in narobe itd., je pa že zaradi tega jezikoslovje — zgodovina, biologija — fizika itd.? Če pa se nahaja poleg vseh matematičnih toliko nematematičnih znanosti, tedaj je vendar jasno, da vesoljstvo predmetov ni le vesoljstvo — količin; saj se ravno vse nematematične vede kot take pečajo s predmeti, ki na sebi niso količinskega značaja. Kdo bo smatral predmete kakor: jezik, zgodovinski dogodek, življenje, premikanje, zemlja, barva... *same* za količine, oziroma hotel ali sploh mogel primerjati kot take s predmeti kakor: meter, 100, množina..., torej s pravimi količinami? Ze iz fakične organizacije vseh znanosti sledi torej, da je kakor med najposamežnejšimi tako med najsplošnejšimi predmeti ostro razlikovati količine in kvalitete, tako da ne more logika kot najsplošnejša disciplina, raziskujoč zakone pravilnega mišljenja sploh, nikdar nastopati le v obliki „matematike“, t. j. neke količinske znanosti. Zakon količinske homogenitete, oziroma *Hamiltonova* kvantifikacija predikatov, ki hoče oni zakon le psihološko utemeljiti, ne velja: s tem „zakonom“ pa stoji in pade vsa matematična logika, ki hoče nadomestiti ali celo utemeljiti logiko v navadnem pomenu besede. *Na tem krivem zakonu pa stoji tudi, in sicer izrečno ves Markičev spis*. Da to uvidimo, si nam je treba le predočiti, da more le matematika kot količinska znanost operirati z *enačbami*. Vsaka operacija z *enačbami* katerekoli (aritmetične, algebrske, funkcionalne...) vrste je „matematična“ operacija. Iz tega sledi, da bi matematika v katerikoli obliki tedaj mogla nastopiti kot logika v navadnem pomenu besede, če bi se najsplošnejši predmetni zakoni ali — kar je temu psihološko ekvivalentno — naše sodbe sploh dale ziti v proste enačbe; le to pa hočeta ravno utemeljiti *Vieta* in *Hamilton*, prvi s svojim zakonom predmetne količinske homogenitete, drugi pa trdeč, da je vsaka sodba le izrekanje nekega količinskega razmerja in da je torej takozvani predikat v vsakem slučaju le količinskega značaja. Na tem stališču pa stoji s sodobnimi matematičnimi logiki vred izrečno tudi *Markič*. Takoj v uvodu (str. 3.) trdi, da odgovarjajo enačbe matematike sodbam v logiki in da je tudi sklepanje le izvajanje nove enačbe iz danih enačb. Pričenjajoč s pozitivnim delom („Izpopolnitev silogizmov“, str. 5. sl.) pa podaja že tozadevno definicijo sodbe: „Sodba ali istinitiv je neka relacija obsežkov subjektivnega in predikativnega pojma, „relacija“ v najširšem pomenu besede.“

Subjekt mu je prvi, predikativ drugi člen te relacije, relacija s predikativom vred pa predikat; subjekt in predikativ tvorita materijo, relacija pa obliko sodbe. „Analogon sodbi v matematiki je enačba $y = \varphi(x)$. Število y bi torej odgovarjalo 1. členu, x , argument funkcije, bi bil 2. člen relacije. Relacija sama obsega enačaj in znak funkcije φ .“ Markič je pozabil, da s tem ni samo opredelil, kakor pravi, „nekateri“ termine, temveč da si je postavil s tem psihološko-spoznavnoteoretični fundament, s katerim stoje in padejo vsa naslednja izvajanja. Na tem fundamentu ne sloni samo vsa njegova „izpopolnitev silogizmov“, temveč tudi ves njegov „nov sistem silogizmov“ (str. 14. sl.) in njegovo „izenostavljenje silogizmov“ (str. 20. sl.). Naknadno pa Markič naravnost dokazuje možnost, „izraziti sodbe z enačbami“; njegov dokaz se glasi: „Narobe: jaz celo trdim, da je z vsako relacijo nujno miselno združen pojem enakosti. Kako naj primerjam dve stvari, če nimam nobene mere, nobene enote, ki bi bila skupna obema stvarima (str. 15.).“ Le stavke rabimo, če hočemo čitati matematične enačbe, le te prevajamo s stavki; zakaj bi torej tudi nasprotno stavkov ne smeli izražati z enačbami po pravilu: dve količini, tretji enaki, sta med seboj enaki (ibid.)? Le na ta način pa prihaja Markič, potem ko je bil že prej (str. 14) v smislu svoje gori omenjene definicije sodb postavil analogijo med sodbenimi relacijami in kompleksnimi števili (!), do možnosti, „izpremeniti *sodbe* same v enačbe, katerih funkcije bi bile potem kompleksna števila“; le na ta način dohaja potem dosledno do silogizmov kot „produktov“ njegovih kompleksnih števil in s temi do novega sistema silogizmov (str. 16. sl.), le na ta način dospe do svojih „fundamentalnih enačb“: $a^2 = a$ in $n^2 = 1$ in s temi do svoje izenostavljene silogistike (str. 20. sl.), le tedaj, če bi veljali ti Markičevi temelji, spreminjajoči *analogije* med gramatiko in matematiko v *enakosti* (str. 16.), le v tem slučaju bi veljal končni citat: „...Število je torej izvor vsega, in vse je število (str. 23.)!“

Prav lahko je pa pokazati napačnost teh temeljev Markičeve silogistike (in vse sodobne „matematične logike“ te vrste), ki se tako čudno zakrivajo za vsemi dotičnimi „računi“, čeprav ostanejo brez njih ti računi brez vsakega smisla. *Vsaka matematična enačba izraža razmerje količinske enakosti dotičnih členov* (leve in desne strani) *enačbe*: kjer ne gre za tako razmerje *količinske enakosti*, tam tudi ne stojimo več pred nobeno matematično enačbo! Vse najrazličnejše matematične enačbe, kakor: $7 + 5 = 12$, $(a + b)^2 = a^2 + 2ab + b^2$, $y = 5x + 3$, $\alpha + \beta = 2R - \gamma$, $y = \varphi(x)$ itd. so „enačbe“, ker in v kolikor se izreka v teh enačbah na najraznejše načine *količinska* enakost (*količinska* istovrednost) predmetov, ki jih izraža dotična leva in desna stran teh enačb. Ze iz tega pa prejasno sledi, da niso nobene enačbe na mestu tam, kjer sploh ne gre za nobeno „razmerje med dvema členoma“ ali pa le za razmerje, ki ni nobeno razmerje kake količinske enakosti in se tudi ne da spremeniti v tako količinsko razmerje. Obilica ravno takih slučajev pa je neskončna: pretežna večina vseh naših misli in sodb in s tem tudi pretežna večina vseh od nas izgovorjenih ali slišanih stavkov je taka, da ali sploh ne meri na nobeno razmerje med dvema členoma ali pa le na razmerje, ki ni sploh nobeno količinsko razmerje in zato tudi ne dopušča nobenih tozadevnih transformacij. Ali Markiču ni znano, da imamo toliko sodb *brez* njegovih „predikativov“, oziroma — kar je sintaktično temu ekvivalentno — toliko le „enočlenskih“ stavkov? Semkaj spadajo izrazi, kakor: *sem*, *deži*, *grmi*, *tatovi!*, *ni ga*, *bog je*, *centaurov ni* itd. Naše *sodbe* (misli), ki

odgovarjajo tem izrazom, imenujem *proste nahajalne sodbe*, njih neposredne predmetne korelate pa *prosta nahajalna dejstva*, tako da bi torej te jezikovne izraze same, ki — stoječ nekako sredi teh sodb in odnosnih dejstev — „izražajo“ te sodbe in „pomenijo“ ta dejstva, mogel imenovati *proste nahajalne stavke*. Če primerjamo te sodbe, dejstva in stavke z drugimi, kakor: miza je zelena, orel je ptič, življenje ni praznik itd., se vidi takoj, da jim absolutno manjka ravno oni „člen“, ki bi v teh drugih odgovarjal izrazom „zelena“, „ptič“, „praznik“ itd., torej Markičev „predikativ“. Naše proste nahajalne sodbe, dejstva in stavki so v nasprotju z vsemi drugimi sodbami, dejstvi in stavki le — *enočlenske sodbe, dejstva in stavki*; zato so se bili izjalovili tudi vsi poskusi, spremeniti tudi n. pr. te sodbe v „dvočlenske“ sodbe. Reklo se je, da je n. pr. tudi sodba: jaz sem, dvočlenska, ker je to le skrajšan izraz za sodbo: jaz sem biva-joč, tako da kaže tudi ta sodba obliko n. pr. sodbe: orel je ptič. Sofistika te redukcije je na prvi pogled očitna; pri prosti nahajalni sodbi: jaz sem, je namreč iskani „drugi“ člen (biva-joč), predikativ torej, popolnoma vključen že v tem, kar izraža beseda: sem (biva-joč biti ne pomeni ničesar več nego biti!), kar pa se ravno pri vseh ostalih sodbah ne da reči (ptič biti je nekaj čisto drugega nego le biti!). Vse proste nahajalne sodbe so torej sodbe brez vsakega „predikativa“ in se kot take, to je kot le enočlenske sodbe torej tudi ne smejo smatrati za nobena „razmerja“, iz česar pa takoj sledi, da izključujejo te sodbe (seveda tudi odnosna dejstva in stavki) vsako spremenitev v katerekoli „enačbe“, ker se z vsako „enačbo“ izraža neko količinsko razmerje med dvema ali več predmeti. Ni pa nam treba ostati samo pri teh enočlenskih sodbah; pretežna večina vseh ostalih, to je dvočlenskih sodeb, pri tem sodeb, ki pridejo ravno za silogistiko v poštev, ne meri na nobeno količinsko razmerje, kaj šele na razmerje kake količinske enakosti! Kot tipična primera nam lahko služita n. pr. sodbi: orel je ptič — in — miza je zelena. V teh sodbah se gotovo misli tudi na neko razmerje med „orlom“ in „ptičem“, oziroma med „mizo“ in „barvo“; naravnost osmešil bi se pa tisti, ki bi smatral to razmerje za kakršnokoli količinsko razmerje. Razmerje med „ptičem“ in „orlom“ je razmerje nedoločene (splošnega) z določenim (posameznim) predmetom, razmerje med barvo in mizo pa razmerje neke lastnosti s tem, čemur ta lastnost pripada. Kdor pojmi ta specifično logično-kvalitativna razmerja za kakršnakoli količinska razmerja, temu v resnici ni več pomagati. „Ptič“ ni noben del „orla“, „orel“ noben del „ptiča“, isto velja n. pr. za barvo napram mizi in narobe („lastnost“ sploh ni „del“: miznica je del, a ne lastnost mize; barva je lastnost, ne pa del mize itd.); nič manj nesmiselno je seveda tudi, to naše razmerje med „ptičem“ in „orlom“, oziroma med „barvo“ in „mizo“ smatrati za razmerje kake količinske enakosti. Le v zadnjem slučaju bi pa bil smiselno tukaj na mestu matematičen enačaj =, le v zadnjem slučaju bi bile za nadaljnjo analizo tega razmerja dovoljene „matematične“ operacije, sloneče na rabi tega enačaja; kak smisel pa naj imajo enačbe, kakor: orel = ptič („orel“ je kvantitativno enak „ptiču“) ali miza = zelena (miza je kvantitativno enaka zeleni barvi). Razmerje med določenim in nedoločenim, med lastnostjo in tem, čemur ta lastnost pripada, kot tako tudi ni sploh nobeno količinsko razmerje, takoj da ne more tega razmerja ne izraziti, kaj še pojasniti nobena matematična formula: raba takih formul in nadaljnja operacija s temi formulami mora nasprotno ravno tukaj dovesti do krivih rezultatov, ker zamenjava kvalitete s količinami, kvalitativne s količinskimi zakoni.

(Dalje prihodnjič.)

Goršič Francé: Prvo leto našega pravosodstva. V Ljubljani 1920. Tiskal Anton Slatnar v Kamniku. Samozaložba. 38 str.

Brošura je ponatis člankov, katere je priobčil Goršič v „Napreju“. Poklonil jo je tistemu — Legrimaudetu, ki je pisatelja zlasal v časopisu, ko so članki v „Napreju“ potekali. V zabavo, v spomin in v zahvalo mu poklanja pisatelj brošuro, rekoč: „Saj sva si bila prijatelja“. Bržčas leži poudarek na besedici „bila“. Ali si sedaj nista več prijatelja zaradi zlasanja? Ali so načelni razlogi tako silni, da si ne moreta ali ne smeta biti več prijatelja? O vsem tem posvetilo ne zine ničesar. Pa vendar bi si mislil, da vrzel, nastala med naziranjem Goršiča in njegovega bivšega prijatelja, ne more biti nepremostljiva. Ali je bivši prijatelj sodnik ali ne, ali ima pero, ki piše boljše ali slabše, radi tega ni, da bi si poslej morala tudi še segati v lase. Pomenita se lahko po domače, kakor hitro si priznata, da ni bilo zavrtnosti med njima, in šlo bi. Srbski pregovor, citiran od Goršiča samega: „Svoboda je u tome da svatko čini što treba, a ne ko šta hoće“, velja pač na obe plati.

Oglejmo si glavna poglavja. Sedmero jih je. Pokazala naj bi pravosodstvo Slovenije v pravi luči. Dozdeva se mi, da perspektiva, iz koje je gledal Goršič, ni bila več objektivna. Njegove besede so pretrpke, misel na sodništvo, kojega vrlo dičen član je bil sam, mu je zagrenjena po doživljajih, katerim je posvetil posebno poglavje (Povest o dečkih in deklicah). Ne smemo zabiti, kako jadrno so se odigravali dogodki po prevratu: marsikoga so valovi dvignili, pa bi ga bili bolje ponižali; pa tudi — narobe. Uverjen sem, da je usoda delala Goršiču krivico, ker ga valovi niso takoj dvignili tja, kamor bi bil spadal po svojih velikih sposobnostih. Pa to smolo je pripisovati na rovaš nesrečnim slučajem. Zlobnosti bi vsaj jaz ne pripisoval namišljenim nasprotnikom, ki jih pisatelj tako hudo prijema, kakor menda od panitveka še noben slovenski sodnik ni prijemal svojega tovariša. Goršič tolče s svojim kakor britev nabrušenim orožjem prime, terce, kvarte (največ je slednjih), vtisa pa nimam, da bi bil zadel v živo. Le eno bi navedel v tem listu, kamor ne sodijo doktrinarne razprave. Razveljavljenje zakona o sodniški oblasti ni bilo naperjeno zoper sodnike, ampak naravnost udejstvovano v njih dobro. Cisto gotovo se ni pripetil noben primer, ki bi ga smeli označiti za premišljen napad na sodniško prostost. Morebiti se je zdelo opazovavcu od strani tako, kakor da bi bila ravnala pravosodna uprava brez glave; bolj od blizu pa bi bil videl, da ob nedostajanju cele tretjine sodnikov ni bilo mogoče drugače. Nasprotno, reči si drznem, da gre justični upravi vsa čast, da je v tistih težkih in težavnih časih po prevratu ves ustroj vendar le še tako obvladala, da se ni sesedel. Uprav mirni, povsem dostojni tok pravosodstva je po mojem mnenju največ pripomogel, da se je revolucija tako sijajno posrečila.

Dunajski duh, katerega očita Goršič glasno in jasno slovenski justični upravi, gotovo ni škodil slovenskemu pravosodstvu. Če so možje prevrata po svoji najboljši vesti in vednosti poklicali na čelo pravosodne uprave odličnjake z Dunaja, ki so bili tam za svoj narod tudi že mnogokaj storili, in če so po dobrem premisleku sklenili, da naj ostanejo vsi zakoni in vse naredbe navzlic revoluciji po načelu kontinuitete v veljavi, se pač ne bomo čudili, da so dunajski gospodje nadaljevali stvarno delo uprave v Sloveniji po dotlej veljavnih predpisih; saj jim je to velela fundamentalna revolucijska naredba sama.

Goršič pa se je tudi obdrgnil ob sojenstvo samo. Dve razsodbi ljubljanskega vzklicnega sodišča je razsekal in posekal, da je joj, in za nameček označil tako

sojenstvo za špandavsko. Jaz sem že drugje izjavil, da ima Goršič glede ene izmed teh razsodb očividno prav, pa tudi glede druge bi mu danes, ko sem spoznal med tem časom razsodbo bliže, dal tudi prav. Ampak pri sodnikih je že tako. Kar sva smatrala midva z Goršičem za pravo, smatra morebiti četvero, petero drugih za nepravo — in nekdo je dejal, da je pravo pač le to, kar postane potom instanc pravnokretno. Kdo izmed četverih sodnikov, ki so sklepali in sklenili špandavski razsodbi, je bil za najino mnenje, kdo za nasprotno, tega iz razsodbe ne zveš in morda storiš veliko krivico celo tistemu, ki je razsodbo po svoji uradni dolžnosti proglasil, ako ga osumiš, da je on sodil res tako, kakor je razsodbo proglasil. K vsemu temu pa pride še posebno tehtno prašanje: Če je Goršič našel pri enem svojem sodišču za eno leto pravosodstva izza prevrata dve, recimo, res pogrešeni razsodbi vzklícnege sodišča, pa denimo, da pride na ostalih 52 okrajnih sodišč razmeroma enako število pogrešenih razsodb, ali moremo po pravici reči, da je ob takem razmerju med pogrešenimi in dobrimi razsodbami vse pravosodje Slovenije v prvem letu po prevratu za nič? Tu je Goršič brez potrebe generaliziral in zato ni prave pogodil.

Goršičev jezik je bil od 'nekdaj krepak, jedrnat, blagoglasen, njegov stil čist — vendar mislim, da se je baš v tem svojem zadnjem delu nekoliko preveč oddaljil od svojega prejšnjega stila. Nič nimam zoper to, da pridobimo novih izrazov za pojme, katerim ne vemo domače besede. Jezik naj se izpopolnjuje, toda zahtevati moramo, da ostane tak, da ga more razumevati vsaj vsak inteligent, in to brez porabe Pleteršnikovega slovarja. Prav tako tudi ni vsakomur dano, da bi poznal vso strokovno literaturo in še publicistiko povrh; zato me ni sram povedati, da nisem vedel, kaj naj pomeni kar tako v tekst vržen — case Gavelkind. Če naj bo to ocvirek, naj bi bil vsaj tečen!

Da končam: Mnogokateri bivši Goršičev tovariš sodnik utegne biti nazora, da bi bilo bolje, ko bi ta brošura ne bila zagledala nikdar belega dne. Jaz nisem teh misli. Nasprotno: odkrito povem, da mi je prav, da se kritikuje odločno, pa z odprtim vizirjem. Tudi kritike, ki streljajo preko cilja, imajo svojo vrednost. Pametni si bo zapomnil, kar mu kritika oponaša več ali manj po pravici. V ostalem pa bo odložil delo s prijetnim občutkom, da stvari vendar ne stojijo tako slabo, kakor jih črnogledi kritik kaže.

In ostala si bodeta prijatelja, če sta oba dobrih misli.

Metod Dolenc.

KRONIKA.

Regentov govor v Ljubljani na svečanem dineju v soboto, 26. junija 1920:

„Vstanimo za trenutek, gospoda, in zahvalimo se Njemu, ki deli pravico med ljudstvu in narodi na zemlji, da nam je v svoji neizmerni milosti naklonil to veliko srečo, da smo se pobrateni in svobodni lahko zbrali v tej hiši in pri tej mizi, da tudi tukaj praznujemo naše narodno ujedinjenje.“

Slovenec, Hrvat in Srb so do danes res živeli kakor bratje: naša skoro petnajststoletna zgodovina ne pozna ne enega boja med našimi tremi enokrvnimi plemenimi. Toda tega našega bratstva do danes nismo mogli niti smeli javno izpovedati, ker nam tega ni dopuščala tuja sila. Naš troimeni, ali enodušni narod je nazadnje uvidel, da zanj in za nas vse ni druge rešitve ko v popolnem edin-

stvu, in je s pomočjo naših zaveznikov in prijateljev, najbolj pa s svojo odločnostjo in s svojimi čudovitimi napori enkrat za vselej stresel s sebe tuji jarem in se ujedini v našo kraljevino, trdno odločen, da svoje edinstvo in svojo svobodo neguje in čuva bolj ko vse drugo na svetu.

V veliki in težki borbi za obstanek so morali naši Slovenci prenašati neprimerne napore ves čas, odkar so prišli v te kraje. Vi, bratje moji, ste stali celih petnajst stoletij na mrtvi straži za našo skupno obrambo pred najljutejšimi napadavci. V tem predolgem času ste morali korak za korakom popuščati od svoje dedovine: toda delali ste to le za ceno ljute borbe in velikih žrtev za napadavca. V tem neprestanem boju ste od dne do dne bolj jekleneli in po pravici se lahko reče, da je na ta način vaša odporna sila neprestano rastla. Okrepila se je posebno tedaj, ko so se vaši predniki jasno zavedli, da je vaša in naša skupna narodna rešitev v sporazumu in slogi z vašimi brati Hrvati in Srbi.

Tako je logično prišlo, da so Kopitar in Miklošič, Prešeren in Gregorčič bili med prvimi in najbolj prepričanimi borci jugoslovanske misli in da je prezgodaj umrli Krek predložil program našega narodnega edinstva sredi german-skega Dunaja in na veliko iznenadenje Evrope in to v najbolj kritičnem trenutku svetovne vojske. Svetovni areopag, ki bi moral po svojih svečanih obljubah zajamčiti svobodo malim narodom in jim dati enake pravice kakor velikim, ni ravnal pravično z nami, najmanj pa z vami Slovenci. Dopustil je, da ostane pod tujim jarmom velik del naših najboljših bratov. Pod tem jarmom ostane za zdaj še znaten del Srbov in Hrvatov, toda razmeroma največ Slovencev. Težko krivici pa ne more biti sojeno dolgo življenje. Za to nam je porok enaka preteklost drugih delov našega naroda. Najzanesljivejše poročstvo za to pa si moramo ustvariti sami. In ustvarili si ga bomo gotovo, če se skupno lotimo kolikor mogoče umne ureditve naših političnih, prosvetnih in gospodarskih razmer. Bogata in napredna, prosvetljena in urejena kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev ne bo samo naša zaželjena skupna domovina, ampak obenem in v enaki meri še zanesljivejše poročstvo naše skupne, še lepše in še popolnejše narodne bodočnosti.

Lotimo se z ljubeznijo tega velikega in vzvišenega dela. Ko bo v naši ožji domovini pravica in svoboda enaka za vse; ko bo orač na njivi, delavec v tovarni, trgovec in obrtnik, meščan in vojak srečen in zadovoljen — in to bodo tudi lahko vsi — potem bo ta sreča obsevala in ogrevala tudi naše brate, ki jim močnejši od nas še niso pustili, da se imenujejo naše državljanje. V naši dobi gre človeštvo brez dvoma naproti pravičnejši bodočnosti. Pravica, delo in čas so naši zanesljivi zavezniki, ki jih nikdar ne smemo izgubiti izpred oči. Izkoriščajmo z vnemo sadove naše svobode — potem mora bodočnost biti naša.

V to ime dvignem svojo čašo in pijem na srečo vseh Slovencev, ki so s težko in mučniško, toda junaško in vztrajno preteklostjo zaslužili boljše in sijajnejšo bodočnost. Z združeno močjo jim bomo hoteli in mogli zajamčiti boljše in sijajnejšo bodočnost. Na to delo vas, gospoda, kličem v imenu svojega vzvišenega roditelja, našega ljubljene kralja in v imenu vse naše mile domovine.“

Angleški glas o nas. „Misao, mesečni časopis za jugoslovensku kulturu“, ki jo je v letih 1918. in 1919. izdal Humphrey Milford* (London, E. C. Amen

* Pri istem založniku so izšla še sledeča dela: 1) Engleska gramatika. Napisal Dragutin Subotić i Nevill Forbes. 1920. 148 str. — 2) Oxford story readers for Serbians (angleški teksti, vsak s posebnim angleško-srbskim slovarčkom — doslej 4 zvezki). — 3) Oxford Serbian plain texts (srbske pripovedke,

Corner) in ki je doživela šest števil, je prinesla v svoji 6. številki iz peresa *Hilde Lorimer* daljši članek „Slovenci“ (str. 164—174). Pisan je ne samo izredno simpatično, ampak tudi s precejšnjim poznavanjem predmeta, posebno če pomislimo, da je pisan daleč od nas in brez pravih virov in pomagal. Pri obravnavanju starejše dobe se sicer ponavljajo še stare rodoljubne legende („u 13. veku jezik im je bio zakonski priznat i njime se govorilo na bečkom dvoru“ — str. 165) ali pa je kaj prikrojeno po paralelah v drugih literaturah. Tako nam pisateljica n. pr. pripoveduje, da se je pri nas za časa reformacije „polemička književnost pojavila na slovenačkom na obema stranama“ — str. 166. Enako je samo paralela po drugih literaturah, če pravi pisateljica par vrst niže: „kada je početkom 17. stoleća katolička pobjeda bila potpuna, na narodni jezik gledalo se nepovoljno i Bohoričeva gramatika bude zabranjena“. V resnici pa je *protestantska* Dalmatinova biblija služila ne samo našem najvećjemu protireformatorju škofu Hrenu, ko je iz nje *prepisal* svoje „Liste in evangelijske“ (1612), ampak tudi drugim duhovnikom v njihovi pastirski službi, Bohoričeve slovnice drugo izdajo (1715.) pa je priredil *kapucin* o. Hipolit iz Novega mesta, in tretjo (1758.) neznani *jezuit*.

Enake netočnosti se kažejo v opisu *Cojzovega kroga* in *ilirske dobe*, v kateri je pisateljica naprtla vse to, kar vemo tukaj o *Vrazu*, katerega niti ne omeni, na rame nedolžnemu *Kopitarju*, ki je po njenem (str. 169.) „*navogorio* *Vuka*, da otpočne stvaranje književnog jezika, koji bi bio zajednički svima granama jugoslovenske rase“ in ki je „*voleo*, da i Slovenci i Hrvati prime novi književni jezik“. Njena sodba o *Prešernovem* nasprotovanju *ilirstvu* je sledeća: „Istina je, da Slovenci s jedne strane i Srbo-Hrvati s druge imaju malo teškoće u sporazumevanju, verovatno ne više nego što su imali u 18. veku jedan Englez i jedan *Skoćanin*; i u buduće proces stapanja može ići još dalje. Ali usvajanje *Vukovog govora* u tridesetim godinama prošloga veka značilo bi prekid sa *domaćim govorom*; ono bi uvuklo u književnost beznadežno izveštačen karakter i učinilo je nepristupačnom svima osim učenih (169.)“. V tem oddelku kaže „*Blajvajs*“ in še *maršikaj* drugega, da je pisateljico zapeljala *famozna Popovičeva* „*Jugoslovenska književnost*“.

Najobširniji in najboljši del pa je naša zgodovina od l. 1848. do najnovjših dni. Z izredno ljubeznijo in podrobnim znanjem opisuje pisateljica boj za našo politično prostost, za narodno kulturo na dveh frontah in za gospodarsko osamosvojitve in socialne reforme. „Kao i u Češkoj ishod borbe bilo je unapregjenje vaspitanja i izuzetno mali procent nepismenih među Slovencima. Težeći da smrve svoje protivnike Nemci su ih samo naoružali i izvežbali za novu borbu (str. 171.)“. Vse to je pomoglo k temu, da so danes „Slovenci u ekonomskom i vaspitnom životu dovoljno sposobni, da obrazuju autonomnu jedinicu u jednoj nezavisnoj državi“ (str. 172.).

Zdi se, da je ves članek napisan pod političnim vidikom „*Masarykovega koridora*“. To se kaže kar v začetku članka, kjer pisateljica opisuje, kako smo Slovenci postali „sastavnim delom čehoslovenačke kraljevine pod *Samom* (627 do 658). Ovaj prvi dodir izmegju Slovenaca i Čeha, mada *kratkovečan*, vrlo je interesantan. Istorija se ponavlja u novim oblicima; još jednom Česi i Slovenci su na putu da obrazuju jedan pojas skoro preko cele *Centralne Evrope*. Najtešnje

doslej dva zvezka: *Veselinovičeva* „*Večnost*“ (32 str.) in „*Dve pripovetke*“ od *Gjura Jakšića* (48 str.) — Obe ti zbirki je uredila *Hilda Lorimer*, učiteljica klasičnih jezika na *Somerville Collegeu* v *Oxfordu*. Vsa tukaj omenjena dela so natisnjena v latinici.

veze kao interesa tako i simpatija sjedinjuju Jugoslaviju sa Čeho-Slovačkom: harmonija i zajednički rad ovih dveju država biće činilac prvoklasne važnosti u razvitku nove Evrope“ (str. 165.). Ista misel zazveni tudi na koncu članka: „Izloženi zapadnim uticajima više nego i jedna grana Jugoslovena, a politički razdvojeni od svojih hrvatskih saplemenika pod krunom sv. Stevana, oni su imali više prilike za aktivnu političku saradnju sa Česima nego sa ostalim Jugoslavenima, fakt, koji je od velike važnosti u ovim danima. Ipak njihova svest o srodnosti sa ovim drugima nije nikada iščezla od Napoleonovog doba, i njihova vera u zajedničku sudbinu stalno je jačala. Svaka od triju velikih jedinica Jugoslavije pruža karakteristične priloge za zajedničku kulturu, koju očekujemo, da se pojavi. Zilavost, javni duh, politička razboritost, koje je kod Slovenaca razvila njihova duga borba sa dva tuga naroda, treba da se pokažu kao element od najveće vrednosti u politici nove države.“

NOVE KNJIGE.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeće knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Dokumenti o jadranskom vprašanju. (Angleška bela knjiga.) V Ljubljani. Tiskovna zadruga. 1920. 60 str. 18 K. (Zbirka političnih, gospodarskih in socijalnih spisov, 6. zv.)

France, Anatole. Kuhinja pri kraljici Gosji nožici. Poslovenil Oton Župančič. V Ljubljani, 1920. Zvezna tiskarna. 297 str. 34 K. (Narodna knjižnica, snopič 19—23.)

Jager, Josip. Naša Pavka. Slike iz života jednog djeteta bez majke. Pjesme: Jelke Jager. Čakovac. Medjimurska tiskara. 62 str. 10 K.

Jeran, Fran. Osnovni pojmi opisne geometrije. Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1920. 175 str. 38 K.

Jurčič, Josip. Spisi. Uredil dr. Ivan Grafenauer. VI. zv. Doktor Zober. Tugomer. V Ljubljani. Jugoslovanska knjigarna. 1919. 212 str. Z dokl. 19-2 K.

Levstik, Fran. Poezije. Uredil C. Golar. I. V Ljubljani. Jugoslovanska knjigarna. 140 str. Z dokl. 9-6 K.

Levstik, Vladimir. Višnjeva repatica. Satiričen roman. V Ljubljani. Zvezna tiskarna. 1920. 506 str. 40 K.

Melik, Anton. Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev. II. del, 2. snopič. V Ljubljani. Tiskovna zadruga. 1920. Str. 169—313. 21 K. (Pota in cilji, 3. zv.)

Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 220. U Zagrebu, 1919. 263 str. 6 K.

Reimmichl. Skrivnost najdenke. Povest. Poslovenil P. II. izdaja. V Ljubljani. Jugoslovanska knjigarna. [1920.] 93 str. Z dokl. 9-6 K.

Roba, Sūha. Uredil Franc Milčinski. Risbe Henrika Smrekarja. Ljubljana. Umetniška propaganda. 1920. Folio. 31 str. Vez. 50 K.

Wendel, Hermann. Aus und über Südslavien. Berlin. Buchhandlung „Vorwärts“ (Paul Singer). 1920. 111 str. 4-5 Mk.

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Kn. 24. U Zagrebu, 1919. 324 str.

Priporočilo častitim naročnikom, Ljubljanskega Zvona

Največja zaloga raznovrstnega papirja, kancelijskega, ovijalnega, raznih šolskih in pisarniških potrebščin. Razglednice en gros et en détail.

Velika knjigovoznica, v kateri se izdelujejo vezi od najpreprostejših do najfinejših. Platnice in vezi za razne hranilnice in posojilnice.

Tisk na trakove, razne reklamne table v zlatu, aluminiju itd., passepartout v mnogovrstnih izvršitvah. Tisk na žalne (pogrebne) trakove se takoj izvrši.

Tvornica papirne in kartonažne industrije J. BONAČ SIN, Čopova ulica, Ljubljana.

Vijudno priporoča

Ivan Bonač.

Narodna knjigarna

in trgovina s papirjem

v Ljubljani

Prešernova ul. št. 7

sprejema naročila na
vse tu- in inozemske
časopise, revije ter
vse knjige

Založništvo
umetniških
razglednic

Marija Tičar
Ljubljana

Manufaktura • moda • konfekcija

Vedno v zalogi: prvovrstno tu- in inozemsko manufakturno in modno blago; solidne obleke, zimске in športne suknje, površniki, za gospode in dečke pelerine lastnega izdelka ter po najnovejših krojih. dežni in cestni plašči, športne čepice, perilo itd.

Prva kranjska razpošiljalnica SCHWAB & BIZJAK

v Ljubljani, Dvorni trg 3 (pod Narodno kavarno)

Lastni modni atelje

Tiskovna zadruga v Ljubljani

Sodna ulica šte. 6

priloga naslednje knjige:

Novo!

Novo!

CERVANTES-ŠORLI:

Tri novele.

Broš. 10 K, vez. 16 K, po pošti prip. 1 K 80 v več.

Dokumenti o jadranskem vprašanju.

Broš. 18 K, po pošti prip. 1 K 80 v več.

ANTON MELIK:

Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev.

II. zvezek, 2. snopišč

Broš. 21 K, po pošti prip. 1 K 80 v več.

SHAKESPEARE-ŽUPANČIČ:

Sen kresne noči.

Broš. 22 K, vez. 28 K, po pošti prip. 1 K 80 v več.

LEONID PITAMIC:

Pravo in revolucija.

Broš. 7 K 80 v, po pošti prip. 1 K 80 v več.

SIMON JENKO:

Pesmi. Uredil dr. J. Glonar.

Broš. 10 K, vez. 16 K, po pošti prip. 1 K 80 v več.

Dr. ŠTEFAN SAGADIN:

Naš sadašnji ustavni položaj.

Broš. 16 K, po pošti prip. 1 K 80 v več.

Dr. K. OZVALD:

Viskokošolski mladini.

Broš. 2 K 60 v, po pošti prip. 1 K 40 v več.

DOSTOJEVSKIJ:

Bele, roman v 4 delih (I. zvezek Prevodne knjižnice.)

Broš. 32 K, vez. 46 K, po pošti prip. 4 K 60 v več.

GONCOURT:

Dele Etila, roman. (II. zvezek Prevodne knjižnice.)

Broš. 10 K, vez. 12 K 60 v, po pošti priporočeno 2 K več.

Stritarjeva antologija z obširnimi uvodom dr. Iv. Prijatelja.

Broš. 18 K, vez. 22 K, po pošti prip. 2 K 60 v več.

Josipa Jurčiča zbrani spisi. Druga izdaja. Uredil dr. Iv. Prijatelj.

I. zvezek. Broš. 18 K, po pošti prip. 3 K več.

II. zvezek. Broš. 22 K, po pošti prip. 2 K 60 v več.

CVETKO GOLAR:

Ročni grm. Zbirka pesmi.

Broš. 8 K, vez. 12 K, po pošti prip. 1 K 60 v več.

ANTE DEBELJAK:

Solnce in senca.

Broš. 10 K, vez. 14 K, po pošti prip. 1 K 80 v več.

ANTON MELIK:

Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev. I. del 16 K.

II. del, I. snopišč, 21 K, po pošti prip. 1 K 80 v več.

A SIČ:

O slovenskih narodnih nošah.

Broš. 4 K, po pošti prip. 1 K 40 v več.

Dr. AL. ZALOKAR:

Ljudsko zdravje.

Broš. 6 K, po pošti prip. 1 K 60 v več.

Dr. BOGDAN DERČ:

Dojenček, njegova negovanje in prehrana.

Broš. 6 K, po pošti prip. 1 K 60 v več.

Dr. J. DEMŠAR:

Spolna bolezn.

Broš. 8 K, po pošti prip. 1 K 60 v več.

Ljubljanski Zvon, letnik 1919.

Broš. 60 K, po pošti kot zavilek 10 K več.

OMLADINA

Ljubljana, predal št. 87.

Novo publikacije!

Novo publikacije!

Župančič Oton:

Mlada pota. Broš. 12.—, vez. 16.—.

Petronij - Dr. Glonar:

Pojedina pri Trimalhijonu.

Broš. 9.—, vez. 12.—.

Dr. Ivan Prijatelj:

Aškerčeva čitanka.

Broš. 12.—, vez. 17.—.

Oton Župančič:

Sto ugank. Vez. 3.—.

Vladimir Levstik:

Zapiski Tine Gramontove.

Broš. 7.—, vez. 11.—.

Flaubert - Župančič:

Tri povesti. Broš. 7.—, vez. 11.—.

Chesterton - Župančič:

Četrtek. Fantastičen roman.

Broš. 7.—, vez. 11.—.

Fran Albrecht:

Mysteria dolorosa.

Broš. 5.—, vez. 9.—.

Tagore:

Rastoči mesec. Vez. 10.—.

Dr. Joža Glonar:

Naš jezik. . . Broš. 3.—, vez. 5.—.

Milko Brezigar:

Osnutek slovenskega narodnega gospodarstva. Broš. 6.—.

Dr. R. Nachtigall:

Južnoslovansko-italijanski spor. Broš. 1.—.

Spominu Ivana Cankarja.

Broš. 2.—.

Navedene cene veljajo le pri direktni naročitvi. — Po pošti pošiljatev K 1.50 več.